

Міністерство освіти і науки України  
Національний технічний університет  
«Дніпровська політехніка»  
Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук  
Кафедра філології та мовної комунікації

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА**

**Кваліфікаційної роботи ступеня магістра**

студента (ки) **ВЕДМЕДЕНКО Юлії Олександрівни**

академічної групи **035м–22з–1 ННІГСН**

спеціальності **035 Філологія**

на тему: **«Жанрово-стильова своєрідність роману «Неймовірна»  
Ірен Роздобудько»**

	Прізвище, ініціали,	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
<b>Керівник</b> кваліфікаційної роботи	д.філол.н., професор Біляцька В.П.			
<b>Рецензент</b> кваліфікаційної роботи	канд. філол.н. Данюк А.О.			
<b>Прилюдний захист</b>				

Дніпро 2023

## РЕФЕРАТ

**Кваліфікаційна робота:** 82 сторінок, 84 джерел.

**Об'єкт дослідження:** роман Ірен Роздобудько «Неймовірна».

**Мета дослідження:** дослідити жанрово-стильову своєрідність роману Ірен Роздобудько «Неймовірна».

**Одержані висновки та їх новизна** полягають в дослідженні жанрово-стильової своєрідності роману Ірен Роздобудько «Неймовірна».

**Результати дослідження** можуть бути використані під час викладання курсів з історії української літератури, спецкурсів, присвячених проблемам українського письменства кінця XX – початку XXI століття, для подальшого вивчення жанрово-стильових аспектів сучасної української прози.

**Ключові слова:** роман, біографічний роман, жанр, Ірен Роздобудько, Олена Теліга, жіноча проза.

## RESUME

Diploma research of student Yulia Vedmedenko (Dnipro National Technical University “Dnipro Polytechnic”). The topic of the master’s thesis is “Genre– stylistic originality of the novel “Unbelievable” by Irene Rozdobudko.”

The novel is based on real events. The work consists of an introduction, three parts, conclusions and a list of references. The work will be interesting for philology students, teachers of Ukrainian literature at school. Biography consists of 84 sources.

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП.....</b>	<b>3</b>
<b>РОЗДІЛ I. ЖІНОЧИЙ РОМАН ЯК ЖАНРОВА МОДИФІКАЦІЯ .....</b>	<b>7</b>
1.1. Поняття жанрової модифікації .....	7
1.2. Феномен сучасної жіночої прози .....	11
1.3. Проблемно-тематична своєрідність жіночих романів .....	16
<b>РОЗДІЛ II. ТВОРЧІСТЬ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ     УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ .....</b>	<b>22</b>
2.1. Проблематика прози Ірен Роздобудько .....	24
2.2. Жанрова своєрідність роману про Олену Телігу.....	28
<b>РОЗДІЛ III. РОМАН ІРЕН РОЗДОБУДЬКО «НЕЙМОВІРНА»:     ФОРМОЗМІСТ .....</b>	<b>34</b>
3.1. Сильова своєрідність роману Ірен Роздобудько .....	35
3.2. Олена Теліга – постать українського спротиву та головна героїня роману «Неймовірна».....	48
3.3. Художній та внутрішній світ героїв роману «Неймовірна».....	64
<b>ВИСНОВКИ.....</b>	<b>70</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....</b>	<b>73</b>

## ВСТУП

Багатогранну творчість Ірен Роздобудько дослідники характеризують як «авангардну масову літературу» [21]. Це одна з найбільш успішних сучасних українських письменниць, проза якої жанрово розмаїта, стилістично різнопланова й спонукає до переосмислення усталених життєвих канонів та правил, виховує читача, «дбає про його смаки й уподобання» [28, с. 52]. Твори І. Роздобудько – «це своєрідний синтез гендерної, морально-етичної, соціально-психологічної, побутової, екзистенційно-філософської проблематик; різних жанрово-стильових характеристик, символічних образів та глибоких підтекстів» [66, с. 56]; «пройняті жагою новизни, постійним пошуком словесної палітри, яка б найяскравіше передала красу створених нею образів» [14, с. 2]; «детальне розкриття внутрішнього світу героїв» [70, с. 225]. Авторка художньо моделює жіночі образи-персонажі, адже основні її читачі – жінки, вона тонко вміє відчувати проблеми та бажання жіночого серця.

Ірен Роздобудько – переможець багатьох всеукраїнських конкурсів: «Коронація слова» (2005, 2011), «Книга року Бі-Бі-Сі» (2006), премії імені Нестора Літописця, Міжнародного конкурсу дитячої літератури «Портал», вона член асоціації українських письменників, є володаркою престижної відзнаки «Золотий письменник України», редактор журналу «Караван історій. Україна». Письменниця продовжує займати провідні позиції серед українських авторів, тому що її прозі притаманна: «гостра інтрига, несподівана розв'язка, глибокий психологізм, розсіяні у часі й просторі герої на початку книжки та зібрані в одну точку при її закінченні, математично точна композиція твору [70, с. 224].

За визначенням Я. Голобородька, Ірен Роздобудько належить до fashion-літератури і протягом останніх років створила власний прозовий тренд або ж «дизайнерський дім», провідним концептом якого є «неабияка сюжетна фантазія і винахідливість». Фантазією та винахідливістю відзначаються і твори про складний внутрішній світ митця, про стосунки митця і середовища, зокрема роман «Зів'ялі квіти викидають». Один із останніх її романів

«Неймовірна. Ода до радості» (2022) про Олену Телігу, про художнє відтворення трансцендентного світу неймовірної жінки, глибину її свідомості й одержимості, відданості справі народу.

Вивчення прози Ірен Роздобудько репрезентовано в працях сучасних українських дослідників, які розкривають здебільшого жанрову специфіку творів письменниці (Н. Галушка [19; 20], Ю. Соколовська [69; 70]), особливості творчої манери авторки (Я. Голобородько [24; 25; 26; 27], Н. Герасименко [21; 22], Л. Горболіс [28], О. Яценко [84]), гендерний аспект її прози (Ю. Джугастрянська [31], О. Приходченко [58], С. Філоненко [77].), проте роман «Неймовірна. Ода до радості» був об'єктом лише презентації авторки в Києві, Львові та інших містах України, а наукове-інтернет дослідження подано у статті Р. Харчук «Неймовірна. Ода до радості» – байопік, перероблений на роман» [81].

**Актуальність теми дослідження** зумовлена тим, що роман Ірен Роздобудько «Неймовірна. Ода до радості» не має наукового та літературного дослідження на сьогодні, маємо лише презентації книжки та деякі коментарі. Невипадково вихід у світ роману Ірен Роздобудько про Олену Телігу викликав серед читачів ажіотаж, бо героїчна біографія патріотки в часи Другої світової війни має для українців особливе значення в період повномасштабної війни, яку розв'язала росія. З цього погляду надзвичайно цінним є досвід таких митців, як Олена Теліга, «чиє героїчне життя і пристрасна поетична творчість перебували в цілковитій взаємовідповідності і гармонійній цілісності, вражаючи сучасників і нащадків безмежною щирістю і незрадливою послідовністю» [23].

**Наукова новизна** кваліфікаційної роботи полягає в тому, що в ній уперше системно досліджено жанрову і стильову своєрідність роману «Неймовірна. Ода до радості» Ірен Роздобудько, проведено компаративне зіставлення художньої й історичної правди про життя й діяльність головної героїні Олени Теліги, як символу нескореності та незламності, патріотичного духу, любові до України.

**Мета і завдання дослідження.** Мета дослідження – розглянути жанрові та стильові особливості роману Ірен Роздобудько «Неймовірна. Ода до радості», в якому поєднано історію, документалістику, біографію історичної особи з художнім вимислом. Мета дослідження передбачає виконання таких завдань:

- розглянути стан вивченості творчого доробку Ірен Роздобудько;
- з'ясувати сутність поняття «жіночий роман», «жіноча проза» в українському літературознавстві;
- окреслити дифузні й модифікаційні процеси, що характеризують жанрове буття роману Ірен Роздобудько;
- розкрити жанрово-стильову своєрідність роману «Неймовірна. Ода до радості»;
- здійснити аналіз внутрішнього світу героїв роману «Неймовірна. Ода до радості»;
- простежити репрезентацію ідеалу української жінки в боротьбі за незалежність України.

**Об'єкт дослідження** – роман Ірен Роздобудько «Неймовірна. Ода до радості».

**Предмет дослідження** жанрово-стильова своєрідність роману Ірен Роздобудько «Неймовірна. Ода до радості».

**Методи і прийоми дослідження.** Для вирішення поставлених у роботі завдань застосовано комплексний методологічний інструментарій: культурно-історичний, герменевтичний, психо-аналітичний методи, також використано загальні методологічні принципи типологічності, об'єктивності, описовості, порівняльно-історичного методів, за допомогою яких було здійснено зіставлення художньої рецепції певних образних домінант; формальний метод, за допомогою якого є можливість визначити та дослідити специфіку написання твору, біографічний, який допомагає прослідкувати життєвий шлях героїв; метод аналізу літературного твору, психологічний метод – сприймання і впливу художнього твору на читача.

**Апробація результатів дослідження.** Дослідження кваліфікаційної роботи апробовано у виступі на I Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Наука в епоху соціокультурних змін: реалії та перспективи» (м. Дніпро, 27-28 жовтня 2023) та опубліковано статтю «Олена Теліга – символ нескореності духу (за романом І. Роздобудько «Неймовірна. Ода до радості») в збірнику «Наука в епоху соціокультурних змін: реалії та перспективи». Дніпро: НТУ Дніпровська політехніка», 2023. С. 37–42.

## РОЗДІЛ I

### ЖІНОЧИЙ РОМАН ЯК ЖАНРОВА МОДИФІКАЦІЯ

Сучасна українська література впевнено виходить на нові жанрово-стильові рубежі, вимагаючи від митців не лише нового світовідчуття, а й нових тем, форм зображення реальності, нових виражальних засобів. Науковці доводять, що «чистих жанрів» у літературі не існує. Сучасний текст – це синтезовані жанрові утворення, жанрові комбінації, гібридні текстові сполуки, у яких набір рис одного – провідного/прототипного – жанру переважає та є донором для інших текстових інваріантів, текстів-реципієнтів, одна з ключових позицій потрактування постмодерного прозописьма.

Однією з найважливіших і водночас найскладніших проблем генології є проблема визначення жанру роману, його природи й особливостей. Роману притаманна здатність вбирати в себе риси інших жанрів чи навіть родів, його прикметною рисою є масштабне відтворення дійсності, розгалужений сюжет, скомплікованість композиції, ускладненість та оригінальність хронотопу, широта зображення характерів.

На думку Н. Бернадської, роман є неканонічним жанром, оскільки, порівняно з іншими епічними жанрами, це вільна форма, «не скута внутрішніми нормативами, форма, яка сприяє широкому спектру пошуків у доборі та розміщенні художньо осмислюваного матеріалу й у виборі оповідача, засобів втілення авторського задуму» [6, с. 3], роман і сьогодні несе з собою «вантаж» дискусійних проблем, у яких більше питань, аніж відповідей, незважаючи на численні теоретичні та історико-літературні праці» [6, с. 3].

#### **1.1. Поняття жанрової модифікації**

Модифікації жанру роману в сучасному літературознавстві досліджують Т. Бовсунівська, Н. Власенко, Н. Копистянська, Т. Кушнірова. У своїх працях вони вивчають питання архітекτονіки, нарації, типології, трансформації, динаміки та функціонування літературних жанрів в історичній проекції,



зокрема і роману, як жанру, що відображає «модифікації людського способу самовизначення стосовно всіх категорій буття» [8, с. 23].

Т. Бовсунівська в монографії «Жанрові модифікації сучасного роману», аналізуючи сучасні романи західних та українських письменників, уточнює основні категорії жанрології, зокрема поняття «жанрової модифікації», зазначаючи, що це «відповідним чином структурована система ідеологем художнього мислення. Вона може визначатися тільки в кореляції з ідеологічними процесами доби» [8, с. 27]. Окрім того, дослідниця зазначає, що «жанрова типологізація явно протистоїть процесу утворення жанрових модифікацій, які жодним чином не беруться при цьому до уваги дослідниками, а без урахування цих невіддатливих форм будь-яка типологія стає хибною» [8, с. 7].

Н. Копистянська, опрацьовуючи жанрові модифікації у своїх дослідженнях, зазначала: «В проблему жанрової модифікації входять і такі питання, як роль публіцистичної діяльності письменника в його творчості, новий тип соціальності в літературі, усвідомлення в ній народності й героїчного, питання історизму, співвідношення об'єктивного й суб'єктивного» [41, с. 242].

Т. Бовсунівська виокремлює риси жанрових трансформацій / модифікацій, зазначаючи неможливість їх відокремлення одне від одного:

– кожна модифікація неповторна, оригінальна, самодостатня, оскільки «жанр безпосередньо реагує на естетичну концепцію особистості» і тому важко типологізується;

– модифікація і трансформація завжди поруч, за допомогою трансформацій утворюються варіанти оновленої жанрової схеми, але тільки трансформація не вирішує кінцевого результату;

– жанрова модифікація – це не тільки сума жанрових трансформацій, а й загальна логічна схема твору, його естетична основа й ідеологічне спрямування; типологію жанрових трансформацій укласти можна, тоді як

типологія жанрових модифікацій не піддається укладанню внаслідок розмаїтості задіяних видозмін за джерелами, формами та інше [8].

Н. Копистянська запропонувала такі «шляхи трансформації жанру»:

- 1) «зміни на рівні тематики»; 2) «різне ставлення до традицій»; 3) «зміна уявлень про прекрасне й корисне, про сам предмет мистецтва, його функції»;
- 4) «за рахунок міжжанрового, міжродового зв'язку між видами мистецтва»;
- 5) «збагачення, видозміна жанрового поняття, поява нових різновидів і модифікацій є також наслідком зв'язку літератури з наукою і публіцистикою»;
- 6) активний вплив жанрових теорій [41].

Сучасний роман, за дослідженням Н. Бернадської, допускає величезну кількість жанрових модифікацій: соціальний роман, сімейний роман, жіночий роман, детективний роман, науково-фантастичний роман, роман-фентезі і т.д. Роман не має твердо встановленого канону. Порівняно з іншими епічними жанрами – це найбільш «вільна» форма, не скута внутрішніми нормативами, форма, що дозволяє широкий спектр пошуків у доборі й розміщенні художньо осмислюваного матеріалу й у виборі оповідача, засобів утілення авторського задуму. Інколи навіть висловлюються думки про те, що «жанрова визначеність роману – у його невизначеності», які лише підтверджують складність, неоднорівність, різнорідність феномену роману [6].

Літературознавець Р. Гром'як зазначає, що «єдиної класифікації різновидів роману не має. Залежно від літературних епох, періодів, течій, стилів і теоретичних засад розрізняють роман просвітницький, середньовічний, бароковий, сентиментальний, романтичний <...> За змістом – соціальний, сімейно-побутовий, соціально-побутовий, історичний, філософський, сатиричний, пригодницький, біографічний, <...> За часом розгортання сюжету – історичний (зображуються минулі події), сучасний (зображуються теперішні події) <...> За тематикою чи зображуваним середовищем – урбаністичний роман, мариністичний роман, часом їх вважають підвидами роману, класифікованих за змістовим принципом (наприклад, автобіографічний роман

– різновид біографічного <...>» [50, с. 593-594]. Утім, дослідник не уточнює, що має на увазі: романні типи або жанрові різновиди.

Отже, термін «жанр» застосовується до роману загалом, а поняття «жанрова модифікація» розуміється як певна архітектонічна завершеність (мається на увазі змістова форма, яка характеризує особливості внутрішнього світу художнього твору), яка поступово розвивається в романному жанрі як його тип (історико-типологічна модифікація). У свою чергу, кожен тип може мати декілька різновидів, поява яких зумовлена літературними тенденціями певної епохи. Т. Бовсунівська в роботі «Основи теорії літературних жанрів», намагаючись вирішити проблему впорядкування генологічних категорій, наводить декілька родо-жанрових схем: 1) схема вченого М. П. Утехіна: рід → жанр → тип жанру; 2) схема О. Галича, В. Назарця, Є. Васильєва з підручника «Теорія літератури»: рід → жанр → жанровий різновид; 3) схема А. Ткаченка зі «Вступу до літературознавства»: рід → вид → жанр → різновид. На думку Т. Бовсунівської, остання зі схем є «найбільш прийнятною, оскільки найкраще відображає реальний художній процес» [9, с. 9].

Вітчизняні науковці, обґрунтовуючи типологію роману, наголошують на необхідності не розмежовувати жанровий зміст і жанрову форму, а враховувати специфіку їх взаємодії. Найширший ракурс бачення цієї проблеми запропонували В. Будний та М. Ільницький (2008), пояснюючи кризові явища в генології світоглядними й стильовими зламами: від класицизму до романтизму, від позитивізму до модернізму й від модернізму до постмодернізму [36, с. 197].

Остання теза розвинута в працях Н. Бернадської, М. Васьківа, Н. Копистянської, С. Ленської. Зокрема йдеться про «органічне взаємопроникнення і взаємопідпорядкування, динамічну співвіднесеність та інтеграцію» [41, с. 28], «синтетичний поліаспектний підхід» [48, с. 24] до формування типологічної основи роману з урахуванням «домінантних» (від тематичних до сюжетно-композиційних і мовних) та «змінних» (варіативні елементи структури) ознак, які, одночасно забезпечуючи і кістяк, і

модифікацію жанру, тим не менше залежать від «мислення, світовідчуття, психології окремого письменника, своєрідності історичних, естетичних, національних рис літератури певного періоду» [6, с. 238].

Отже, жанрова модифікація – це відповідним чином структурована система ідеологем художнього мислення. Сучасні письменники свідомо нівелюють традиційне поняття роману, змішуючи стилістичні домінанти прози, поезії та драми, відтак читач стає співучасником своєрідної гри між текстами, кожен із яких претендує на достовірність і націлений на пошук меж між реальністю й ілюзією. Літературознавці переконані, що жанрові модифікації породжуються глобальними світоглядними змінами у суспільстві та не можуть зводитися лише до трансформацій.

## **1.2. Феномен сучасної жіночої прози**

Феномен жіночої прози, на переконання У. Гамоліної і О. Соловей, є доволі привабливим об'єктом для літературознавчих студій і читацького інтересу. «Жіноча проза» офіційно була визнана літературним явищем наприкінці ХХ століття і розглядається як стійкий феномен вітчизняної літератури. У сучасній українській жіночій прозі актуалізовані проблеми гендерної ідентичності, табуована сексуальна й національна проблематика, здійснена спроба реконструкції національної світоглядної парадигми [15]. В українській літературі попередніх століть вимальовується лише декілька неординарних жіночих постатей: Марко Вовчок, Ольга Кобилянська, Леся Українка. Особливість сучасної української прози визначається наявністю у ній широкого кола непересічних особистостей таких, як Оксана Забужко, Теодозія Зарівна, Ніла Зборовська, Світлана Йовенко, Ірена Карпа, Світлана Касьянова, Євгенія Кононенко, Оксана Луцишина, Софія Майданська, Валентина Мастерова, Світлана Матвієнко, Тетяна Малярчук, Марія Матіос, Юля Міщенко, Галина Пагутяк, Галина Паламарчук, Світлана Пиркало, Любов

Пономаренко, Ірен Роздобудько, Наталка Сняданко, Галина Тарасюк, Людмила Тарнашинська, прозу яких часто розглядають, як жіночу.

Дослідниця О. Логвиненко визнає існування в українському суспільстві стереотипного уявлення про жіночу прозу як таку, для якої головною є тільки тема любові. Водночас вона визначає її як драму «самотності в людському бутті» [51, с. 179] і загалом поява жіночих авторок на українських теренах нерідко сприймається як вторинне явище в українському літературному процесі.

Т. Качак українську жіночу творчість письменниць 80-90-х років ХХ ст. поділяє умовно на «традиціоналістів», які дотримуються літературних стереотипів і традиційних поглядів, та «новаторок», творчість яких має постмодерні ознаки (О. Забужко, С. Йовенко, Г. Пагутяк, Л. Тарнашинська, Є. Кононенко, І. Роздобудько). «Жіноче письмо» авторок названого періоду, на думку української дослідниці, умовно можна звести до трьох тенденцій: тексти *традиційного спрямування*, які базуються на традиційних чоловічих уявленнях про жіночу роль (Л. Пономаренко, Г. Гордасевич, проза Н. Бічуї), *синтетичні тексти*, які конкурують з чоловічою практикою та тяжіють до андрогінності (С. Майданська, деякі твори Є. Кононенко, І. Роздобудько) та *феміністичне письмо*, яке набуває маскулінних рис (О. Забужко, частково С. Йовенко, Г. Тарасюк) [37, с. 6-7].

Проте навіть ті письменниці, які неоднозначно ідентифікують себе з фемінізмом, у своїй творчості порушують феміністично-гендерні питання, оскільки останні так чи інакше стосуються соціально-психологічної взаємодії жінок та чоловіків та місця жінки в сучасному суспільстві та літературному процесі. Це виникає в ході переосмислення ними психологічних нашарувань минулого, зокрема радянського досвіду, і у зв'язку з необхідністю більш широкої жіночої репрезентації в сучасному культурному процесі. Тому, на наш погляд, можна поділити українських письменниць на свідомих та несвідомих послідовниць феміністично-гендерних ідей, які у своїй творчості відображають ліберальні, соціально-психологічні, постколоніальні аспекти феміністичних та

гендерних студій. Не в усьому погоджуємося з думкою Т. Качак, яка кваліфікує феміністичне письмо певних українських авторок як «маскулінне», де «спостерігається інверсія гендерних ролей», а жінка-головна героїня «наділена комплексом «мужності» [37, с. 7]. На наш погляд, мовна агресивність свідчить не про бажання присвоїти жінкам маскулінні ознаки, а слугує для виходу «за межі» традиційних літературних форм та жанрів.

Українська феміністична думка, у свою чергу, розвивалась неоднорідно на всій території України, що було зумовлено політичними причинами. Емансипаційний рух хоч і був розповсюдженим явищем, однак емансипаційно-феміністичний рух так і не набув системного й теоретичного характеру і був маркований питанням національного визволення України загалом. У Західній Україні відомими є імена таких діячок, як Наталя Кобринська, Ольга Кобилянська, Клементина Попович, Євгенія Ярошинська, а в Наддніпрянській Україні – Леся Українка, Олена Пчілка. *Fin de siècle* відзначається появою численних імен жінок-авторок, які вибудовують нові типи героїв і роблять переакцентацію на феміноцентризм.

В епоху сентименталізму та предромантизму з'являється перший умовний розподіл на «жіночу» і «чоловічу» літературу. «Жіноча» література – це література, що викликає почуття, пробуджує фантазію, дозволяє кожному відволіктись від повсякдення, де присутній психологізм і дія пов'язана з любовною історією. Протягом XIX ст. поступово формується особливий клас літератури, створюваний жінками, для жінок і, як правило, про жінок. Серед перших українських письменниць у колі письменників і культурно-громадських діячів кінця XIX і початку XX століття досить помітною постаттю є Наталія Кобринська. Її літературна і суспільно-культурна діяльність розгорталася під впливом І. Франка, М. Павлика, О. Терлецького. Головну свою увагу вона віддала питанням визволення жінки та її рівноправності з чоловіками в усіх сферах діяльності. Дослідники літературної творості та видавничої і громадської діяльності Наталії Кобринської називають її першою письменницею та першою українською феміністкою у Галичині. Письменниця

писала: «Ми поклали собі метою впливати на розвій жіночого духа через літературу, бо література була все вічним образом ясних і темних сторін суспільного ладу, його потреб і недостатків» Н. Кобринська (1855–1920 р.р.) [5].

Часто жіночий роман асоціюється із фемінізмом, який початково існував як соціально-політичний рух за рівноправ'я жінки, здобуття нею основних громадсько-політичних прав та вихід за межі простору приватності. Сьогодні ж фемінізм передбачає насамперед соціокультурний аспект, зміщення до витворення жінкою власної культурної ідентичності.

За часів незалежності України О. Забужко своїм романом «Польові дослідження з українського сексу» вперше дала привід говорити про художнє втілення гендерної проблематики в українській літературі пострадянської доби. Про це йдеться і у висновках В. Агеєвої, що саме «Польові дослідження...» «найактивніше інспірували численні дискусії про жіноче письмо і жіночу сповідальність, про підстави табуїзованості жіночого тілесного, сексуального досвіду в патріархальній літературі» [1, с. 291].

Про особливості жіночого тексту, його історію, гендерне тло, його біологічну, лінгвістичну, психоаналітичну, культурну, літературознавчу моделі писали й пишуть видатні європейські та американські автори С. де Бовуар, Б. Фрідан, Л. Іригарей, Е. Сіксу, В. Вулф, Т. де Лоретіс, Е. Шовалтер, а також українські вчені С. Павличко, В. Агеєва, Н. Гапон, Т. Гундорова, Р. Жаркова, Л. Дячук, Л. Брега, М. Крупка, Л. Сікора та інші. Зв'язок між гендером, жіночою прозою, її жанровими різновидами знаходимо у працях українських дослідниць І. Осадчук, І. Рижко, А. Петрів, М. Думанської, С. Д'ячук, Л. Монич та інших.

Так, С. Філоненко як альтернативу терміну «жіноча проза» пропонує термін «феміноцентрична література», виокремлюючи такі риси жіночої прози: автобіографізм, складне переплетіння свідомого й підсвідомого у жіночій психіці, оповідний прийом перехрещення двох поглядів на події – чоловічого

та жіночого, використання у творах марень, видінь, снів та галюцинацій як форм прихованого психологізму тощо [50, с.13].

За Т. Тебешевською-Качак, ознаки жіночої прози: жіноча суб'єктивність; сповідальність (широке використання спогадів, сповіді, снів, жанрових форм щоденника); автобіографічність (проблема виповідання як жіночого, так і власного життєвого досвіду); психологізм (виражений у передачі нюансів жіночого типу мислення, внутрішнього світу жінки); емоційність стилю, фрагментарність, жіноча модель образної системи (в центрі зображення жінка-героїня); жіноча наративна модель письма (в центрі на рації жінка-письменник як творець текстуальних значень) тощо [73, с. 32–33].

Спроба охарактеризувати поняття та явище «жіноча» література було зроблене дослідницею Г. Рижковою як «неоднозначна категорія літературознавства, оскільки для виділення відповідного масиву художніх текстів переважним чином застосовуються не жанрово-стильові чи ідейно-тематичні виміри, а мотивація за ознаками гендеру автора твору», а також підкреслила, що «жіноча» проза має й певну специфіку, що, власне, і дозволяє виділяти цей шар літературного потоку в окремий ієрархічний рівень розвитку світової та національної літератури» [60, с. 19].

Сучасна жіноча проза різножанрова й полістилістична. У світоглядному плані ці тексти єднає принцип репрезентації жіночої суб'єктивності (хоча автобіографічний образ автора не завжди акцентований), прагнення реорганізувати модель патріархального суспільства із його комплексами, фобіями й стереотипами, виявити глибинні механізми істинності людського існування [15]. Тип жіночого світосприйняття відбиває специфічний досвід жіночої екзистенції, який не може не виявитися в стилістиці жіночої творчості.

Жіночі тексти активно пропагують альтернативну модель культури. Ідеологія свободи та принципи ненасильницької комунікації узгоджуються в ній зі специфічним типом емоційно-чуттєвого переживання свого існування. У творах жіночої прози наявний особливий тип героя, який переживає світоглядну та психологічну кризу, у чому віддзеркалюється досвід існування



сучасної людини. В екзистенції героя-протагоніста (причому не тільки в жіночих іпостасях) реалізоване особистісне самоусвідомлення жіночої прози кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Отже, можна зробити висновок, що дослідники наближаються до глибинного розуміння особливостей жіночого письма в контексті теорій представниць гендерних студій. Триває процес переосмислення сучасного літературного доробку, з'являються нові роботи, у яких суттєво поглиблений аналіз характеристик жіночого письма на основі концептуалізації феномену жіночого досвіду в творчості сучасних українських письменниць.

Сучасна жіноча проза представлена творами яскравих і оригінальних авторок. Вона різножанрова й полістилістична. У світоглядному плані ці тексти єднає принцип репрезентації жіночої суб'єктивності (хоча автобіографічний образ автора не завжди акцентований), прагнення реорганізувати модель патріархального суспільства із його комплексами, фобіями й стереотипами, виявити глибинні механізми істинності людського існування.

### **1.3. Проблемно-тематична своєрідність жіночих романів**

Роман має свої жанрові особливості: докладне розкриття історії формування характерів багатьох персонажів, показ їх побуту, психології, праці, кохання за тривалий проміжок часу; наявність кількох сюжетних ліній; велика кількість дійових осіб; докладність описів і розповідей; властива пряма мова персонажів (діалоги, монологи), описи, авторські відступи; великий обсяг; прозова (рідше віршова) форма.

У книзі «Сучасна українська проза. Постмодерний період» Роксана Харчук пише: «У сучасній українській прозі окреме місце займають твори, написані жінками. Їх вирізняють не тільки увага до жінки і жіночих проблем чи виразно жіночий погляд на світ і важливі проблеми сучасності. Жіноча проза –

це інший стиль мислення і письма, інша манера мовлення, інший тон» [80, с. 180].

Сучасні жіночі твори відрізняються надзвичайно розгалуженою системою жанрових ознак, де можемо виділити такі жанри, як соціально-психологічний роман, інтелектуальний роман, виробничий роман, химерний роман з рисами міфологізму і фантастики, роман-хроніку, документальний роман, комічний роман, роман-трагіфарс, посмодерністський детектив, готичний та пригодницький роман, саспенс, трилер, роман-мелодрама й «жіночий роман» (любовна історія, «лав сторі»), «бойовик-екшн», квест, а також цілий ряд малих прозових жанрових форм – повість, оповідання, новела, вірш прозою тощо [22, с. 67]. Певна кількість цих жанрів є не тільки синтетичними за своїми ознаками, але й не має загальновизнаних назв у вітчизняному літературознавстві: для їх визначення часто користуються запозиченнями (останніми роками – англіцизмами й американізмами) чи термінологічними новаціями оказіонально-авторського плану. Конкретизація жанрових моделей, що інтегруються в жіночу прозу з рисами інтелектуалізму, психологізму, ідеологізму, залежить від світогляду кожної авторки, який може наповнюватися як феміністичними, так і антифеміністичними ідеологемами. Дуже важливими мотивами сучасної жіночої прози є також специфіка життя у великому місті, професійна діяльність представниць фемінного гендеру.

Інтерес, що проявляється до жанру жіночого роману обумовлений його популярністю в контексті масової літератури, цільовою аудиторією якої є жінки. Жанр жіночого роману дає можливість проаналізувати його квінтесенцію в літературному процесі XXI століття.

Жіночий роман початку двадцять першого століття – це книга, яка «пробуджує думки і почуття, дає їм поштовх, імпульс до змін» [72], несе в собі «духовну енергію». Жіночі романи користуються великою популярністю як серед читачів, так і серед критиків. Літературні критики внесли їм вирок – масова література.

Жіночі романи привертають до себе певну категорію читачів, яка обожає романтичні пригоди, історію про кохання. Життя – це не роман про кохання, про це знають усі від читача до видавця, письменника та редактора. Але історія зі щасливим кінцем до смаку всім читачкам, принесе втіху і задоволення. Романи про кохання – особливий жанр, який надихає людей закохуватися та вірити у кохання. Всі ми знаємо та розуміємо, що ідеального в житті немає нічого, але віримо в диво. Говорять: «Скажи мені, який твій улюблений роман, і я скажу, хто ти». Неможливо відокремити вік шанувальників романів про кохання, у них часто розповідь ведеться від першої чи третьої особи – жінки.

Жіночі романи розкривають різні аспекти жіночого життя – материнства, кар'єри, стосунків із чоловіками. Ці твори мають надзвичайно тонкий психологічний підтекст, показують, як леді може гармонійно зреалізуватися у всіх вказаних сферах.

Тематика жіночих романів різна: жінка-жертва, жінка-страдниця, жінка-берегиня роду, жінка-стерва, жінка, для якої основними цінностями є насамперед родина й домашній затишок, жінка-коханка, жінка-товариш. Зараз набирають популярність твори про жінку-воїна, жінок-волонтерів, про їх спогади, які вони записують в свої щоденники, дають інтерв'ю журналістам, а ті, в свою чергу публікують цікаві твори. Жіночий роман перебуває на стадії формування, а тому передбачити найяскравіші його втілення неможливо, однак наразі можна констатувати спробу авторів показати: жінка під час нинішніх суспільних катаклізмів – не декорація й не фон, не статистка історичної драми, не засіб продовження роду й не заручниця обставин, а особистість, яка намагається впливати на події та брати в них активну участь [72].

Однією з питомих ознак сучасної жіночого роману є сповідальний наратив. Часто улюбленим авторським прийомом є оповідь від першої особи, акцентовані деталі автобіографії, іронічне осмислення власної постаті. Художній текст під пером талановитої авторки стає своєрідною формою

психотерапії як для автора, так і для читача, який за принципом текстової насолоди вступає в діалогічні відносини з текстом і є його співтворцем.

Українське літературознавство в останні десятиріччя ХХ століття (післяперебудовну добу) виразно артикулювало потребу «нової героїні» в сучасному письменстві, яка «варта і рівна долею нашої стражденній, по-жіночому слабкій, але й по-жіночому сильній сучасниці» [79, с. 160]. Справжнім художнім відкриттям української жіночої прози став образ нової жінки нашого часу – активної й емансипованої, образ, контрастний до традиційного патріархального типу «сентиментальної» (за висловом М. Рудницької) героїні. Свій родовід нова героїня веде від духовно випростаних, дійсно емансипованих жінок, героїнь літератури межі ХІХ–ХХ століть. Феміністичні поривання героїні, нашої сучасниці, обертаються в підсумку духовним розколом, дисгармонією жіночої особистості, і це, мабуть, є однією з основних прикмет сучасного типу жінки в літературі. Різниця між «патріархальною» і «новою» жінкою в тому, що вчорашня жінка, яка не знала ще антагонізму між двома життєвими тенденціями, не знала роздвоєння душі, була більш гармонійна, більш зрівноважена від нинішньої. Зате сьогодні жінка є багатша, цікавіша. Її внутрішню боротьбу і несупокій, її шукання і блуканину, самоаналізу і сумніви, можна би назвати проблематизмом нової жінки.

Нова концепція особистості жінки, представлена у жіночій прозі – це концепція жінки з роздвоєним єством: бажання бути вільною, незалежною, справді емансипованою часто суперечить глибинному потягу до родинності і материнства. Їхня героїня роздвоюється між ролями «сильної» і «слабкої» жінки, а прагнення до їх гармонійного поєднання спричиняє життєвий крах, нищення жіночності як такої. Жіночність героїні у прозових творах українських письменниць зображена як складний комплекс патріархальних стереотипів, закодованих у родовій пам'яті, й емансипаційних намірів, спрямованих супроти цих стереотипів. Заснована на нездоланній суперечності, нова концепція жіночої особистості є драматичною: вона не пропонує жінці

благополучного розв'язання окреслених проблем, скоріше постає як питання, адресоване авторками і собі, і читачам, і загалом суспільству [79, с. 217].

У центрі творів жіночого роману знаходяться романтичні відносини між двома людьми. Наявність великої кількості піджанрів, наприклад, історичний, сучасний любовний роман, фентезі, містика, наукова фантастика, обумовлює незгасний інтерес і попит на твори. О. Вайнштейн зазначає, що «в рожевому жанрі закладена така програма безпрограшної цікавості, яка автоматично перетворює його в ідеальний товар на книжковому ринку» [60]. Жанрова своєрідність жіночого роману визначається схожістю сюжетних ліній, частою повторюваністю літературних ролей героїв. Герої жіночого роману проходять переломні моменти життєвого циклу: дорослішання, зіткнення з соціальною несправедливістю, смерть та інші втрати, катастрофи, соціальні катаклізми.

Жанру жіночої літератури притаманні:

- 1) зображення світу з жіночої перспективи (фіксація об'єктів і явищ, які складають «всесвіт жінки»);
- 2) в основі сюжету лежить романтична історія, зазвичай, зі щасливим фіналом;
- 3) дія роману відбувається в незвичайних для сучасниці обставинах: часових, територіальних, у замках або на ранчо;
- 4) назва та дизайн обкладинки апелюють до романтичних переживань [60].

«Жіночий роман початку двадцять першого століття – це книга, яка пробуджує думки і почуття, дає їм поштовх, імпульс до змін» [1]. Зміни відбуваються за рахунок розвитку суспільства і тих процесів, які відбуваються в ньому. Головна героїня такого роману володіє внутрішньою красою, яка в певний момент розкриється, герой же завжди володіє зовнішньою красою, мужністю, силою – це свого роду головна особливість таких романів. Незважаючи на головні загальнолюдські цінності, такі як сім'я, здоров'я, письменник не вдається до їх прямого опису в романах, що неодноразово підкреслюється їх внутрішнім змістом [22, с.54].

Увага до теми історичного минулого, переживання постколоніальної травми, намагання вибудувати нову ідентичність українського суспільства

зумовлюють ситуацію, за якої ми говоримо про жінку – історичну героїню майже так само часто, як і про жінку-сучасницю.

## РОЗДІЛ II

### ТВОРЧИСТЬ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО В РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ

«Жіноча проза», яку представляє Ірен Роздобудько, займає чільне місце в історико-культурному процесі України. Романи письменниці популярні і характеризуються великою «читабельністю». Читач у них знаходить пригоди й кохання, напружені інтриги й звужений обрій уявного світу, реальність її героїв мають фантазійний легкий відтінок [38, с. 143]. Літературознавець Я. Голобородько зазначає: «У її доробках глибоко та естетично, довершено викладено дійсно жіночий погляд на почуття, на життя, на творчість. Письменницю люблять і шанують читачі, тому, що вона не нав'язує їм мелодрами свого життя, а навпаки, завжди повернута обличчям до них, до їхніх проблем» [25].

Проза Ірен Роздобудько характеризується надзвичайним різноманіттям, у якому можна виділити такі жанри: авантюрний детектив, психологічний та детективний трилери, психологічна драма, сентиментально-чуттєвий та автобіографічний роман, роман-алюзія, роман у новелах, лікарняна повість, політична комедія абсурду, оповідання, тревелог, в яких авторка показала витоки життя в минулому та тепер, намагання зрозуміти час та людину, жінку та чоловіка, їхні стосунки, роздуми над загальнолюдськими та загальнонаціональними питаннями.

Д. Коваленко умовно ділить Романи Ірен Роздобудько на дві групи: *емоційні та інтелектуальні*. В емоційних домінантною ознакою є настрій, в інтелектуальних – можливість розв'язки загадки, що міститься в сюжеті твору. «Чимало творів позначені процесами жанрової дифузії – це стосується, передовсім, інтелектуальних романів письменниці. З іншого боку, домінантна ознака інтелектуальних жанрів – загадка – все ж є невід'ємною частиною настроїв, які створює письменниця в жанрах емоційних» [38, с. 146].

На початку літературного шляху Ірен Роздобудько звернулася до жанру детективу. Вона автор чотирьох гостросюжетних творів, які належать до таких різновидів детективу: детектив «Перейти темряву», психологічний трилер «Пастка для жар-птиці», детективний трилер «Ескорт у смерть», авантюрний жіночий роман (так його визначала сама авторка) «Останній діамант міледі», але критики його визначають як авантюрний детектив. Однак письменниця не обмежує себе одним жанром, працюючи то з детективним, то з психологічно-драматичним або сентиментальним текстом. «В основі її романів – сюжети, які не вирізняються оригінальністю чи дивовижністю (проте не позбавлені динаміки і вишуканості)» [38, с. 145]. Як зазначає сама авторка, «першою моєю метою щодо детективів було те, щоби вони були настільки цікавими, аби їх читали, незважаючи на те, якою мовою вони написані. Зізнаюсь, що так воно і відбулося. Друга мета – написати захопливо, зберігаючи закони жанру. Тоді (2000 рік) у нас, вважаю, було дуже мало такої гостросюжетної літератури. Але тепер її занадто багато, а я, нарешті, в інших своїх романах говорю те, про що мені насправді хочеться» [55].

Роман «Неймовірна. Ода до радості» є останнім твором Ірен Роздобудько. Він вийшов у 2022 році і вже має шалену популярність серед читачів та знайшов прихильників. Головною героїнею роману є Олена Теліга, значення якої у вітчизняній літературі та у вітчизняній історії важко переоцінити. Це була майстриня художнього слова, громадсько-політична діячка, котра за своє коротке та стрімке життя зуміла створити стільки, що отримала справжнє безсмертя в нашій пам'яті. Роман містить багато цитат з робіт її однодумців, подане листування Олени Теліги з друзями, додано уривки з відомих віршів, написаних головною героїнею й перший вірш, опублікований у журналі «Вісник» 1932 року. Її постать дуже трагічна, як, утім, і все ХХ століття для нас, українців, стала джерелом для подальшої літературної творчості нових генерацій поетів та прозаїків, для ґрунтовних академічних досліджень науковців у царині філології, мистецтвознавства та історії.



## 2.1. Проблематика прози Ірен Роздобудько

Творчість Ірен Роздобудько – талановитої письменниці й журналістки, майстрині сценарної фільмографії та переможниці багатьох літературних конкурсів – однією з яскравих сторінок сучасної української літератури.

Романи Ірен Роздобудько привернули увагу багатьох дослідників: К. Бабкіної, Г. Бідківської, К. Гічан, Я. Голобородька, Л. Горболіс, Т. Дігай, О. Каганець та інших. Твори авторки вражають ерудованістю, багатогранністю, мисткиня сміливо експериментує зі стилями, жанрами, темами, сюжетами й героями. Письменниця вибудовує власну оригінальну концепцію письма, зауважує Софія Філоненко [79].

Її твори – це своєрідний синтез гендерної, морально-етичної, соціально-психологічної, побутової, екзистенційно-філософської проблематик; різних жанрово-стильових характеристик, символічних образів та глибоких підтекстів. У ній живе жінка, яка, незважаючи ні на кого і ні на що, усе ще чекає на прихід, на явлення мужнього й упевненого у собі чоловіка. «Я хочу вірити, що небалакучі, самодостатні, відчайдушні, сильні, розумні, сміливі, горді чоловіки існують не тільки в американських стрічках на кшталт «Легенди осені», «Касабланки» чи «У снігах Кіліманджаро». І матусі не тремтять над ними, видаючи з родинної каси двадцять гривень «на кіно» («Переформулювання»). А поки очікування-шукання «свого» чоловічого типу тривають, чоловіки, як, безумовно, й жінки, тексти Ірен Роздобудько залишаються насамперед почуттєвими субстанціями, а людські долі – це завжди вихід до кордонів драматичного. Життя не тільки драматичне – воно незмінно травматичне, стверджує Ірен Роздобудько. І розповідати про нього означає лише одне – відтворювати ще одну історію людських травм. Жінки і чоловіки Ірен Роздобудько зазвичай безмежно далекі від категорії «щастя». Вони переважно не бувають щасливими ані в індивідуальних, ані в сімейних долях. Це їхня карма «по життю» [60, с.49].

Книжки Ірен Роздобудько розраховані на всі ціннісні й споживчі смаки: мелодраматичний «Гудзик», психологічні інсталяції «Він: Ранковий

прибиральник. Вона: Шості двері», полемічно-пригодницький «Останній діамант міледі», соціовізія «Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя, сентиментально-чуттєві «Зів'ялі квіти викидають», новоутопічний «Амулет Паскаля», іронічний «Оленіум», есейно-автобіографічне «Переформулювання», почуттєві рефлексії «Все, що я хотіла сьогодні...» експериментально-онтологічні «Дві хвилини правди».

Для прози Роздобудько характерне змішування двох світів – *реального і фантастичного* (міфологічного), тобто використання різних форм перевтілень. Прийом метаморфози допомагає письменниці глибше зазирнути в людську душу, зрозуміти її незвичайну складність, суперечливість та невичерпність. Ірен Роздобудько належить до тих письменниць, для яких людина – малий всесвіт, мікрокосмос.

Моделювання жіночих образів у творах Ірен Роздобудько ґрунтується на особливій системі характеротворення: герої мислять новими категоріями, відчувається формування нових ідеалів, авторка активно впроваджує художнє відтворення персонажів, їхніх думок та почуттів за допомогою різних художніх засобів. Ірен Роздобудько простежує внутрішні переживання своїх героїв, заглиблюється в їхню екзистенцію, розкриває глибину свідомості й підсвідомості героїв. Схильність до пригод – це нація романтичності. Романтичний дух, навіть пафос живе у свідомості, у нервових клітинах, мисленнєвих імпульсах Ірен Роздобудько. Її прозова колекція демонструє колізії та ситуації, у яких із відчайдушною загостреністю постають зміни і трансформації, де переплітаються чутливе і чуттєве начала, де стилістика емоційно безальтернативно домінує над культурою нації. Текстова «лінія» Ірен Роздобудько романтична за своїм визначенням. Романтична хоча б тому, що пропонує історії, сенс яких насамперед у мелосі й інтонуванні почуттів, а персонажі важливі настільки, наскільки вони ретранслюють життя (генезу, ритміку, стилістику, тони й обертони) почуттів [24, с.45].

Письменниця зосереджує увагу на зображенні внутрішнього світу героїв, майже відкинувши всі зовнішні чинники, ніби пропонує читачеві подорож

душею (чи мозковими звивинами) персонажів, у результаті чого в читача виникає відчуття, ніби він сам стає героєм або подорожує в героєві.

Ірен Роздобудько – як жінка самодостатня та впевнена – порушує у своїй творчості й проблему *свободи*. На питання журналістів у одному з інтерв'ю «Що для неї є свобода та успіх?» письменниця відповіла, що її «успіх» у тім, що вона відчуває себе самодостатньою. І вважає, що саме це почуття повинне бути запорукою успіху будь-якої жінки. Вона додала, що коли людина самодостатня, вона буде нити ні за яким приводом, як би важко їй не жилося. Для героїнь її романів свобода трансформується таким чином, що свобода – це можливість бути собою скрізь і завжди. І коли в тебе вірять, незалежно від прибутків, статусу та одягу. Усього зовнішнього. Свобода – це брати на себе якомога більше – в десятки разів більше, ніж можеш витримати. Коли будеш задихатися, гнутися, але відчуєш, що вантажу немає, бо його «взято», ти вільний і в слові, і в побуті, в коханні... Ти навчився розуміти більше, ніж інші [61].

Наукова література, присвячена розробці загальних і окремих теоретичних аспектів вивчення індивідуального стилю Ірен Роздобудько, нараховує досить велику кількість монографій, розвідок, статей. Сьогодні цією проблемою активно займаються Я. Голобородько, І. Сидоренко, Ю. Соколовська та інші дослідники.

І. Роздобудько конструює художній світ за принципами постмодерністської гри на різних рівнях тексту: епатаж, іронія, наративні маски, карнавальність, абсурдність дійсності, мовна гра (оксюморонні структури, каламбури, анаграми, літературні алюзії, антитези, сленг та ін.). Поділяємо думку Н. Галушки, що «художня проза сучасної авторки посідає особливе місце в естетико-стильовій системі координат постмодернізму й потребує від читача уважного прочитання, належного осмислення та вмілого інтерпретування текстового полотна» [20].

Особистість автора виявляється в художньому тексті багатопланово і на різних рівнях – і в мові, і в сюжеті, і в характерах, і в темах, і в ідеях. Для

художнього стилю притаманний ретельний відбір мовних засобів з метою створення літературних художніх текстів. До процесу такого відбору залучаються всі мовні засоби, увесь лексико-стилістичний потенціал мови.

Творчість Ірен Роздобудько вирізняється філософічністю, символізацією, підвищеною емоційністю, динамічним психологізмом, метафорізацією тощо. Проза Ірен Роздобудько демонструє уроки гармонії, розумної поведінки у світі, який наповнений суперечністю та боротьбою. Її твори виховують внутрішню свободу і дають читачам зрозуміти, що людина – це лише піщинка у просторі світобудови, проникають в таємниці людської душі. Ірен Роздобудько майстерно зображує вічний конфлікт духовного й матеріального, мрії та дійсності, гармонії та дисгармонії, життя і смерті, а також майстерно описує глобальну причину трагедії сучасної людини, яку письменниця вбачає у підміні духовного тілесним. Філософія Ірен Роздобудько – це органічний зв'язок письменниці із навколишнім світом, усвідомлення того, що життя тим прекрасне, що воно – тільки момент вічності.

Майже в усіх творах Ірен Роздобудько простежується еволюція від традиційного розуміння і зображення персонажів у романах до їх метафоризації, і, зрештою, до повної нівеляції персонажа шляхом введення в текст автобіографічного «Я». У творах письменниці традиційний спосіб творення персонажів ускладнюється прийомом метафоризації.

Індивідуальний авторський стиль прочитується через домінанти жанрової стратегії Ірен Роздобудько: динамічні часопросторові параметри, проста сюжетнокомпозиційна архітектоніка, ускладнена аналепсисами, візіями, оніричними структурами, неомодерністський стиль з елементами постмодернізму (іронія, інтертекстуальність, карнавальність, кітчевість, ризоматичність, мовна поліфонія та ін.). Вважаємо, що стильова еkleктичність і жанрова дифузність не руйнують стійкого уявлення про якісне письмо сучасної української авторки, яка із художньо-естетичним розмахом творить українську модерну фемінну прозу в її національних культурних і духовних пріоритетах.

## 2.2. Жанрова своєрідність роману про Олену Телігу

Творчість Ірен Роздобудько жанрово розмаїта й стилістично різнопланова. Позитивним явищем у її текстах «є не стільки яскравість образів чи екстравагантність сюжетів, скільки прозорість задуму, ідейна спрямованість та зрозумілість художніх прийомів, які не приховують смисл, а навпаки – вияскравлюють його» [42, с. 163], у своїх творах порушує проблеми, які хвилюють сучасність.

«Неймовірна. Ода до радості» – це історична романтична драма про Олену Телігу, драма, яка привертає увагу до важливих історичних подій і героїв, що вплинули на долю України. Ця книга відзначається докладністю дослідження і майстерним стилем письма. Вона надихає читача задуматися над значенням свободи, мужності і посильними способами боротьби за ідеали, наповнити їх особливим сенсом та спрямуванням.

Однією з найважливіших особливостей дослідження є твір, написаний жінкою, у центрі якого сильна жіноча особистість, жінка сяюча та сповнена енергії, сили духу, неймовірної сили волі, особистість з непростю долею. Ця книга про радість, не дарма має підназву «Ода до радості», бо Олена Теліга вмiла жити й радіти, в неї не було часу на поразки, сварки і здогади. Вона ловила життя, надихала та вела за собою інших.

Виходячи із визначення Л. Горболіс, що «проза мисткині прикметна прагненням авторки творити літературу, яка наповнювала б життя сенсом, виховувала читача, дбала про його смаки й уподобання» [28, с. 52], що твори Ірен Роздобудько актуальні, відображають сучасність і спонукають до переосмислення усталених життєвих канонів та правил, тому ми й обрали для аналізу роман про Олену Телігу, «Неймовірна. Ода до радості». Текст роману особливий своєю організацією жанрового наративу, специфікою концепції оповіді та виявленням авторської інтенції.

На перший погляд може здатися, що роман Ірен Роздобудько «Неймовірна. Ода до радості» біографічний, адже йдеться про історію життя Олени Теліги, але з коментарів авторки «...ця книжка не біографія в чистому

вигляді, а спроба просопографічного портрету, на основі вивчених архівних документів і консультацій з фахівцями, а також «літературних допусків» та інтуїтивних припущень, з метою оживлення персонажів. Для підсилення драматургічних рішень в оповідь введено кілька вигаданих героїв і ситуацій, а також використано непрямі прототипи» [40].

Просопографічний портретний нарис предметно зосереджений на характері описуваного персонажа. Просопографія дає можливість вивчати людину різнобічно: не тільки її біографію чи досягнення, а й духовний світ, родинні стосунки, психологічні та фізичні стани, рефлексії, інтелектуальні здібності, інтимне життя. Біографіка корелює з жанром біографічного нарису, просопографія – з портретним. Як зазначає І. Старовойтенко, «якщо біографія формально відтворює життєвий і діяльний шлях особи, посиляючись на конкретні факти та дати, то просопографія змальовує внутрішній перебіг її буття, індивідуальні особливості, створює портрет живої людини» [10, с. 51].

У центрі оповіді «Неймовірна. Ода до радості» Ірен Роздобудько – жінка з її проблемами, життєвими цінностями, принципами, вчинками, думками, емоціями, до того ж жінка-аристократка духу, яка шанувала українську мову, прославила у віршах Україну, віддала за неї життя, Олена Теліга.

У передмові до роману «Від автора» І. Роздобудько подає роздуми про те, що спонукало її до художнього портрета найяскравішої постаті українського спротиву, яка згодом загинула в Бабиному Яру нескореною, Олени Теліги. Адже все, що ми знаємо про неї, міститься у спогадах її сучасників-друзів, подруг, побратимів, однодумців. Від неї ж самої для нас залишилось близько 40 віршів, кілька публіцистичних статей і одне напівбіографічне оповідання. Все інше було знищено нацистами.

«Це історія молоді української генерації, вихованої і вивченої в європейських університетах, в українських традиціях – тоді, коли в радянській Україні методично викорінювалась нація, панував Голодомор, а найкращих представників культури пізніше було названо «Розстріляним Відродженням» [62, с.3] – зазначає авторка.

Це історія молодої дівчини, яка *могла б* зробити блискучу кар'єру в Європі: чи то в танцювальній трупі пражського театру, чи то в літературі, чи то на теренах просвітництва, та й просто у світських салонах, де її вважали, за сучасним висловом, «іконою стилю», порівнювали з леді Гамільтон, мадам Помпадур, Марією Башкірцевою і навіть Гретою Гарбо. Зрештою, напевно знаючи про засідку і маючи змогу врятуватися, *могла б* не піти туди, де на неї чекали арешт і смерть» [63, с. 5].

Роман, як і належить жанру, має декілька сюжетних ліній. Основна лінія заслуговує найбільшої уваги: йдеться про Олену Телігу, історична особу, активного громадського діяча, борця за незалежність України і про Олену Телігу неймовірну жінку-українку, ікону стилю та елегантності, красуню, привабливу та чарівну, талановиту та веселу, яка надихала та закохувала в себе чоловіків.

Назва твору «Неймовірна», асоціюється з головною героїнею, яка була неймовірною завжди. У шістнадцять вона справляла неоднозначне враження: «через закоротку суконьку і запилюжені чобітки схожа на гарненьку безпритульну, котрих нині багато по всьому Києву, через капелюшок з пір'ячком на боку – на панянку з тим, кого нині називають «недобитками» [62, с.15]. Вона читає вірші Бодлера. «Вона в захваті від того «світла зеленавого», адже Бодлер писав про неї... І її злить, що та, про кого він писав, живе у «будуарі з каміном»...шкодує, що не народилася в Парижі! Проте це й добре, адже що може порівнятися з Києвом?!...Магічне місто! Його вулиці, наче кровеносні судини, вплелися в її тіло. Є ще один секрет, який вона може довірити лише Києву...» [62, с.19].

У свої шістнадцять, вона роздумувала про героїчну смерть, бо про неї роздумували її улюблені герої французької революції. Вона говорила, що усі великі не бояться смерті, вони її поважають, і вона не боїтиметься. «Шкода тільки, що ніяк не заявлено про себе! Оце справді шкода...Хоча б одним вчинком» [62, с.44].

Коли треба було перетнути кордон, вона прощалася з Києвом, мов наречена, мов княгиня Анна Ярославна. Любов до Києва надихала, давала можливість мріяти, діяти, жити. Її Київ постає живим, іконописним, вічним. Він давніший за Москву, давніший за Берлін – він був і буде. Скільки ж разів за півтора тисячоліття його вбивали, терзали, громили і збурювали. Розстрілювали. Винищували його золоті верхи, спалювали святині, по вінця заливали кров'ю, набивали кістками підземелля, перемелювали між жорнами, вилучали мозок, відбирали честь, мову і віру, обплутували брехнею, змушували ставати на коліна, привчали до покори, невігластва, рабства. Але він завжди поставав з попелу, мов Фенікс» [62, с. 278].

Роман «Неймовірна. Ода до радості» Ірен Роздобудько містить вісім частин, кожна з яких має уточнення латинською, наприклад, «Ода до радості. ЧАСТИНА ВОСЬМА. Allegro (presto)». Авторка пояснює, як читати книжку, адже в основі оповіді сценарій повнометражного художнього фільму «Олена Теліга. Неймовірна». Внутрішній світ героїв, складна композиція та інтрига, є центральними в творі. Любов, вірність і зрада перехрещуються в одній часовій точці простору. Для творів Ірен Роздобудько характерний неординарний кінематографічний стиль написання, який притаманний і роману «Неймовірна. Ода до радості» також.

На рівні архітекtonіки – це чергування декількох сюжетних ліній, що потім складаються в єдине ціле. Розгортання подій дещо нагадує перегляд фільму: один фрагмент, потім другий, третій, ліричний відступ, знову перший, другий. Але саме через таку «розкиданість» спочатку дещо непросто скласти ці окремі «кадри» в цілісну картину, ідентифікувати зміст із назвою. Зрештою, все стає зрозумілим після прочитання останньої частини твору. Письменниця саме через головного героя пояснює все так, щоб читач міг зіставити все у хронологічному порядку.

Перед початком кожного розділу звучить хор, який складається з голосів, висловлювання близьких та знайомих Олени Теліги. Письменниця також вставила своє соло. «І мова насправді не про авторську фантазію. Ірен



Роздобудько використала цікавий авторський хід – вживила в свою книгу «голос» самої Олени – з її віршів, статей, листів та голоси її однодумців, друзів (авторська фантазія). «Той «голос», який – на ширший загал – серед її сучасників був не завжди зрозумілим, але зрозумілий нам, сьогоднішнім, і, можливо, здатний не тільки роз'яснити, а й виправити певний хід чужих думок. І водночас це не біографія в чистому вигляді, а відтворення «живої» людини на матеріалах конкретних джерел» [40].

За словами Я. Голобородька, Ірен Роздобудько створила власний прозовий тренд або ж «дизайнерський дім», провідним концептом якого є «неабияка сюжетна фантазія і винахідливість» [26, с. 21]. Творчий доробок письменниці «розрахований майже на всі ціннісні й споживчі смаки, адже тексти письменниці є достатньо різними за своїми фабульно-жанровими ознаками» [26, с. 20].

За твердженням Л. Горболіс, Ірен Роздобудько «не створює літературу, не шукає прототипів, не намагається «фотографувати» реальність, не прагне бути в контекстах – проза письменниці прикметна прагненням творити літературу, яка наповнювала б життя сенсом» [28, с. 52].

У тексті роману використано автентичні висловлювання всіх дійових осіб, вірші Олени Теліги, уривки публіцистичних творів її сучасників, які боролися за незалежну Українську державу, вважали необхідним, насамперед, щоб українці усвідомили свою національну окремішність, необхідність з'єднання всіх волей в одну волю, підпорядкування всіх індивідуальних інтересів найвищій меті – боротьбі за націю і національну державу. Зачитувалися працями Дмитра Донцова, зокрема «Націоналізмом», у якому і наголошувалось на тому, що лише нація, яка у ворожому оточенні виявиться дужчою і пристосованішою, здатна утвердити себе і вижити, іншими роботами, що друкувалися в редагованому Д. Донцовим «Літературно-Науковому Віснику».

Дмитро Донцов зумів розгледіти поетичний таланти у тих недосконалих віршах молоді авторки, вирішив її підтримати, зразу ж дав одержані вірші в

набір, і вони побачили світ у останніх книгах «Літературно-Наукового Вісника» за 1928 рік («Весняне» в кн. 11, «Тільки вечір злітає на місто» в кн. 12) і в першій книзі за 1929 рік – «Радість». Це й були перші кроки Олени Теліги в українську літературу, її ім'я стало відомим широкому колу читачів.

«Оригінальна в образах та ідеях, цілісна, як рідко хто інший, елегантна у формі своїх віршів, елегантна у своїй статурі «прудконової Діани», горда в наставленні до життя, вона лишила нам взір справжньої панської поезії в найкращім значенні слова, поезії, позбавленого всього вульгарного, простацького... Все, до чого вона нині торкається, спалахує і звучить. А якщо взяти аркуш до рук, він спалахує вогнем, а літери осипаються з нього яскравими намистинами» [62, с.98].

Олену Телігу та інших вісниківців назвали «трагічними оптимістами», прибічниками особливої філософії, котра «дає відвагу жити і вмирати». Для Олени Теліги поезія, а відтак і громадсько-політична й потім революційна робота були принципом двоєдиної – особистісної і громадянської – ідентифікації безперервного утвердження власної і національної ідентичності.

І. Роздобудько про свою героїню говорила так: «Моя мета – не прославитися цією книжкою, а щоб Олена Теліга жила серед нас, дихала, стояла пліч-о-пліч в нашій боротьбі. Щоб ми набралися від неї її енергії, романтизму, чесності, послідовності і її незламності. Вона жива для мене. І я дуже хочу, щоб вона була живою для нас усіх...» [40].

Ірен Роздобудько різними художніми засобами виписує характери як чоловіків, так і жінок. Але жіноче начало в її творах завжди перемагає. Жінка залишається сильною та перемагаючою. Жіноча сутність у творах письменниці доволі складна та завжди неоднозначна, це можна підтвердити образом Олени Теліги роману «Неймовірна. Ода до радості», написаного гарною літературною мовою.

### РОЗДІЛ III

#### РОМАН ІРЕН РОЗДОБУДЬКО «НЕЙМОВІРНА»: ФОРМОЗМІСТ

Роман «Неймовірна. Ода до радості» (2022) є останнім у доробку Ірен Роздобудько. Особистість Олени Теліги у вітчизняній літературі зокрема та у вітчизняній історії загалом важко переоцінити. Це була майстриня художнього слова, громадсько-політична діячка, котра за своє коротке та стрімке, мов комета, життя зуміла створити стільки, що отримала справжнє безсмертя в нашій пам'яті. Її постать – безперечно, дуже трагічна, як, утім, і все ХХ століття для нас, українців – стала джерелом для подальшої літературної творчості нових генерацій поетів, письменників, для ґрунтовних академічних досліджень науковців у царині філології, мистецтвознавства та історії.

Олені Телізі присвячували поезії пражани-вісниківці (Олег Лащенко «Неповторне свято», «Олені Телізі»), особливо після загибелі її в Києві. У 1990-х роках, після проголошення незалежності України творчість Олени Теліги ґрунтовно вивчали вітчизняні науковці. Вийшли праці Миколи Жулинського («Олег Ольжич і Олена Теліга: Нариси про життя і творчість», 2001), Тараса Салиги (стаття «Нескорена муза» у книзі «Імператив», Львів, 1997), Юрія Коваліва (стаття «Олена Теліга», опублікована в різних виданнях, зокрема в журналі «Слово і час», 1991, № 6) та багатьох інших дослідників, котрі різноаспектно розглядали життя і творчість поетеси.

Добірку творів О. Теліги та присвячених їй критичних розвідок, було вміщено у ґрунтовному виданні «Олена Теліга: Збірник» (Детройт, 1977; Київ, 1992), яке підсумувало півстолітню історію вивчення життя і творчості поетеси. У повоєнні десятиліття появилася низка художніх творів Н. Лівницької-Холодної («За вогнем шарлату»), Г. Мазуренко («Пам'яті Олени Теліги»), О. Бабія («Пісня про Олену Телігу»), Є. Маланюка («А ще забуду тебе, Ієрусалиме»), О. Лятуринської («Олені Телізі»), К. Штуль («Поворот»), у яких постає образ видатної сучасниці [23].

О. Бондарева у статті «Олена Теліга в рецепції постмодерної драми» аналізує твори в контексті специфіки біографічних драматургічних стратегій. Одна із перших біографічних драм про Олену Телігу – це драматичний твір на 4 дії «Олена Теліга: шлях із небуття» Олександра Очеретного, видана 2006 р. із передмовою Надії Мірошніченко. У 2011 з'явилася п'єса Юрія Сороки «Зустрінемося у Києві (Келих Теліги)» за формою драма, а за змістом історико-літературне дослідження про життя Олени у 1922–1933 роках. 2011 року спільному проєкті Всеукраїнського жіночого товариства імені Олени Теліги та Національного академічного українського драматичного театру імені Марії Заньковецької народилася драма Наталії Лісової та Інни Павлюк «Олена Теліга. АБО-АБО»: цей текст центрує однойменне книжкове видання, до якого увійшли також чимало поезій Олени Теліги, кілька аналітичних статей, спогади, розлогі та докладні фотодобірки [10].

Роман «Неймовірна. Ода до радості» Ірен Роздобудько – перший прозовий твір в українській літературі, героїнею якого є Олена Теліга.

### 3.1. Стилєва своєрідність роману «Неймовірна»

Стиль вважають універсальною категорією, оскільки саме поняття стилю виникає в давні часи, а наука по-різному наповнює смислом цей термін, трактуючи стиль досить широко в різні періоди історії культури. Єдиного термінологічного значення терміна «стиль» не існує, А. Ткаченко писав, що «Дефініцій стилю стільки, скільки його дослідників» [75].

А. Ткаченко дав таке визначення індивідуального стилю – це «естетично значуще відкидання чи дотримання канонів макропоетики, що проявляється передовсім через матерію художнього слова (форму), а також це спосіб організації форми, що проявляє новий художній зміст. Індивідуальний стиль проявляється, зокрема, через художнє утвердження власного місця як у генологічній макросистемі літератури (чи й виходу за її межі до мистецького синтезу), так і в підсистемах на всіх рівнях; через естетично значуще

відкидання, модифікацію чи дотримання стереотипів і канонів, вироблення нових і т. д.» [75, с. 147].

Попри достатньо значну кількість розвідок про індивідуальний стиль письменників, особливу увагу привертає дослідження саме поняття індивідуального стилю з позиції літературознавства та лінгвістики, адже художній текст – це мовленнєво-словесний акт між читачем та автором, реалізований за допомогою слів.

Характерною прикметою літератури ХХ – початку ХХІ століття є спроба письменників вирватись за межі сфери одного стилю й синтезувати у своїй творчості декілька стильових напрямів, і лише тоді, коли таке поєднання становить гармонію, можна говорити про індивідуальний стиль письменника, оскільки гармонізуючим началом має виступати сама постать автора. Дослідження стилю автора дають змогу визначити роль та вплив творця на нормування та розвиток літературної мови, періодизують її; допомагають змалювати психологічний та художній світ митця; простежити використання різних мовних засобів відповідно до мети їх використання у художніх текстах автора; навести приклади збагачення загального словника мовою новотворами конкретного письменника.

Стиль автора пов'язаний з його життєвим досвідом, характером, унікальними рисами, історичною епохою та процесами в ній, темпераментом, то його можна розглядати і як основну одиницю стильового літературного аналізу, це визначається в сюжеті, образах, змісті самого твору. Стиль творчості Ірен Роздобудько дослідники пов'язують із сучасною жіночою прозою. Роксана Харчук у посібнику про сучасну постмодерну літературу зазначає: «У сучасній українській прозі окреме місце займають твори, написані жінками. Їх вирізняють не тільки увага до жінки і жіночих проблем чи виразно жіночий погляд на світ і важливі проблеми сучасності. Жіноча проза – це інший стиль мислення і письма, інша манера мовлення, інший тон» [80, с. 180].

В. Волощук подає підходи до опису стилю авторського тексту, лінгвістичного сприйняття та декодування творів на різних аналітичних рівнях;

прикладом можуть слугувати семантико-стилістичний (вивчення лексико-семантичних одиниць ідіостилю); власне ідіостилістичний (трактування загальнономовного та специфічно-авторського на різних рівнях мови); системно-структурний (спостереження за певним обраним мовним явищем та закономірностями його відображення в ідіостилі автора); лінгвокогнітивний (інтерпретація тексту автора з точки зору його світогляду, концептуальних пріоритетів, вербалізація психо-ментальних смислів); лінгвокультурологічний (дослідження національно-культурної інформації, застосованої в текстах автора як представника певного ареалу); лінгвопоетичний (вивчення лінгвостилістичних засобів творення поетичних образів у художньому тексті, що базується на лінгвістичному та літературознавчому підході); комунікативно-діяльнісний (репрезентація ідіостилю в контексті вербалізації комунікативних намірів автора); соціолінгвістичний (дослідження впливу текстів автора на збагачення української літературної мови); лінгвостатистичний (за допомогою методів корпусної лінгвістики та ідеографічної лексикографії відбувається обробка цифрових даних та кількісних характеристик текстів) [13].

Роман «Неймовірна. Ода до радості» Ірен Роздобудько не визначила, як біографічний, але головна героїня роману історична особа, тобто можемо віднести твір до художньо-документальної прози, а саме до жанру літературної біографії. Літературна біографія описується в двох значеннях: 1) біографія письменника; 2) «життєпис відомої історичної персони, зроблений іншою особою з опорою на документи, свідчення і соціокультурні та історичні факти того часу. Таким творам притаманне глибоке занурення в духовний світ зображуваної особи, а також поєднання вимислу і домислу, але здебільшого в тій мірі, в якій вони не спотворюють конкретно-історичний фактаж» [53, с. 61].

Художньо-документальна проза Ірен Роздобудько специфічна: з одного боку, фактологічна база: наслідування документа, факту; з іншого – художньо-образотворчі засоби, прийоми власне художньої літератури. Фактичний матеріал надає оповіді особливої емоційної забарвленості. Загальний стиль і вся

система використаних елементів створюють атмосферу достовірності, правдивості, в чому й полягає естетичний потенціал художньо-документального твору, підкреслюють індивідуальний стиль письменниці.

Формування творчої індивідуальності письменника тісно пов'язано зі процесами історичного, суспільного, соціального та політичного формування різних видів мистецтва. Митець прагне, щоб значні риси характеру, прогресивні погляди, життєві переконання відчувались у створеному ним художньому тексті. П. Білоус, досліджуючи творчу манеру майстра слова, вказував на взаємопов'язаність дефініцій «творча індивідуальність» та «індивідуальний стиль». Він виділив конкретні характеристики творчої індивідуальності: цілісність – поєднання психічної природи (імпульси, швидкість реакції, потяги, афекти, воля) з духовною організацією (інтелект, культура емоцій, мораль); неповторність – вияв таких рис, які є продовженням, розгортанням природних можливостей особистості в такому напрямку, в якому не розвивається жодна інша особистість; самостійність – здатність бути собою, мати волю у досягненні творчого задуму, внутрішня незалежність і свобода вибору, почуття гідності; активність – здатність протистояти несприятливим обставинам, володіти творчою ініціативою, відстоювати свої творчі, світоглядні та морально-етичні ідеї [7, с. 282–283].

Для художньої прози Ірен Роздобудько характерні різновекторна ідейно-тематична спрямованість, стильова еkleктичність, жанрова дифузність і своєрідні ознаки художньо-естетичної та філософсько-психологічної ідентичності. Ірен Роздобудько постає перед читацьким загалом як авторка, герої якої багато в чому схожі на неї, шукають екзистенцію життя, намагаються проявити весь свій потенціал, часто відмежовані від решти світу і не потребують його, бо створеного ними власного світу для них достатньо. Романи Ірен насичені «поетикою усе можливих пригод» (як стверджує Я. Голобородько), але авантюрний компонент у них завжди підпорядкований інтелектуальному сюжетові. Жанрово-стильові особливості роману Ірен Роздобудько «Неймовірна. Ода до радості» в контексті української літератури

початку ХХІ ст. ще не були об'єктом окремого дослідження, тому ми й будемо розглядати в наступних розділах і підрозділах.

Загальновідомо, що планували зняти за сценарієм книжки Ірен Роздобудько «Неймовірна» біографічний фільм (байопік), назва якого була «Одержима». Був написаний сценарій для фільму, але в зв'язку з ситуацією в країні, зйомки було відкладено до інших часів. В'ячеслав Брюховецький, почесний президент національного університету «Києво-Могилянська академія», Герой України, дав інтерв'ю журналістам по поводу запланованого фільма «Неймовірна» (Одержима)). Він зазначив, що цей фільм не просто давнина пам'яті Олени Теліги, а це наш обов'язок перед народом, щоб люди знали, які герої у них були, скільки вони зробили і як треба це цінувати. Спочатку Ірен писала сценарій для двосерійного фільму, потім для серіалу, який би складався з чотирьох серій. Тому і таке незвичайне наповнення книги: спочатку слова від автора, потім перед кожною із восьми частин дуже цікаво письменниця подала цитати із висловлювань про Олену Телігу. Головне – це назва! Чипляє та захоплює з перших секунд. Звісно ж, кожному, хто торкається цієї книжки, хочеться дізнатися, чому. Надалі будемо розглядати, чому саме Олену називали неймовірною, в чому її неймовірність.

Було заплановано зробити кіно не архаїчним, а сучасним. Не завжди вдається дотримуватися точних та послідовних історичних подій, тому що сучасна аудиторія небагато знає про той історичний проміжок подій, які відбувалися. Як вже було зазначено, була проведена робота письменницею по виданню книжки. Це дало можливість допрацювати сценарій, в якому розповідається про долю знаменитої особистості. Стрічка заснована на реальних подіях, які дають змогу всебічно передати життєпис героя, роки, які зіграли найважливішу роль в житті людини, про котру йдеться у фільмі. Ця особистість – Олена Теліга.

Ірен неодноразово наголошувала, що зараз Олена Теліга, в часи, коли український народ виборює свою свободу та незалежність, має для українців особливе значення. Зараз все у ній упізнавано. Ніби повторюються причини –



«повторюються і наслідки, коли повторюються обставини – повторюються й реакції на них індивідуума і суспільства. Можна сказати, що читаючи художню біографію Олени Теліги, ми постійно приміряємо її до власного сьогодення і до себе самих – ідеться про стовідсоткову емпатію і розуміння» [81].

Історія описує, що з майже 300 українських письменників, які працювали в 30-х роках, живими лишилося тільки 36. Лише 7 із них померли своєю смертю. У цей період було знищено 80% української творчої інтелігенції, серед них багато письменників. «Того, кого не бояться, не вбивають...» – говорив Олені Телізі Улас Самук.

Олена Теліга – історична особа, яка прожила своє недовге життя, потужна публіцистка, письменниця, учасниця ОУН. На жаль, сучасне молоде покоління не знайоме з історією ОУН, не має розуміння із розколом цієї організації, зі ставленням «бандерівців» і «мельниківців» до нацизму й одне до одного. Не розуміє значення слова «партія», не уявляє, яке відбувалося міжпартійне протистояння націоналістів, що є однією із найтрагічніших сторінок нашої історії.

«Це історія молоді української генерації, вихованої і вивченої в європейських університетах, в українських традиціях – тоді, коли в радянській Україні методично викорінювалась нація, панував Голодомор, а найкращих представників культури пізніше було названо «Розстріляним Відродженням» [62, с. 7].

«Ірен Роздобудько хотіла і змогла створити портрет чи силуетку закоханої у життя жінки, поетки «життєвого шалу», що «взяла свою душу в рамки гордості-вірності», піднісши громадянську відвагу і громадянську непокору на небачену в Україні висоту – віддавши за ці ідеали власне життя, накресливши шлях майбутнім українським дисидентам» [81]. У таких умовах художня словесність, яка мала би відображати вільні погляди автора на актуальні реалії, опиняється під тотальною загрозою. Влада всіляко продумала владний та всесторонній контрольючий підхід до молодих письменників, а особливо до відомих літераторів. Заборона на вільну публікацію творів

існувала в країні. Тому письменники та літератори потай збиралися та працювали. Олена Теліга – дуже смілива красуня та безстрашна патріотка.

Ці слова вірша Олени Теліги «Гострі очі розкриті в морок» характеризують її, як ту, яку бояться, бо вона неймовірно незламна...

Гострі очі розкриті в морок,  
 Б'є годинник: чотири, п'ять...  
 Моє серце в гарячих зморах,  
 Я й сьогодні не можу спать.  
 Але завтра спокійно встану,  
 Так, як завжди, без жодних змін,  
 І в життя, як в безжурний танок,  
 Увійду до нічних годин.  
 Придушу свій невпинний спогад.  
 Буду радість давати й сміх.  
 Тільки тим дана перемога,  
 Хто й у болі сміється зміг! [62, с. 139].

Найголовніше те, що вона вражає силою характеру. У цій книзі перед нами жива Олена Теліга. Ірен описує життя Олени як постійну працю в літературній діяльності, публікацію віршів, нові зустрічі, нові цікаві знайомства з представниками національної еліти. Письменниця нам показує, яка молода дівчинка, років шістнадцяти, впевнена, активна, яскрава, цікаво, заворожує собою, молода босячка, яка «проскакує, ледь не збиваючи з ніг, «...як червоноголова індичка...зі спокусливими локонами холодних завивок, чорна спідниця щільно стягує розкішні стегна. Закоротка чорона сукенька, з якої вона явно виросла, грубі стоптані чобітки і такі само грубі панчохи. Проте на голові – елегантний круглий капелюшок з овальними короткими крисами. У дівчини світло-карі очі із зеленим полиском, від чого на сонці вони здаються зеленими, мінливими, як вода у ставку. З-під м'яких крис капелюшка виглядає підстрижене «пажем» волосся русяво-каштанового відтінку» [62, с. 14].

На початку роману за допомогою епітетів і порівнянь письменниця характеризує ще молоду Олену, дає нам можливість відчувати цю дівчину поряд з собою. Автор підкреслює її культурне походження. Бо дівчина дійсно народилася, як вже було описано вище в інтелігентній сім'ї. У неї була навіть гувернантка. Інтелігентна, але миє підлогу, виконує всю роботу, навіть, картоплю копає, ніколи цього на роблячи раніше.

У свої шістнадцять, вона роздумувала про смерть, про героїчну смерть, бо про неї роздумували її улюблені герої французької революції. Вона говорила, що усі великі не бояться смерті, вони її поважають, і вона не боїтиметься. «Шкода тільки, що ніяк не заявлено про себе! Оце справді шкода... Хоча б одним вчинком» [62, с. 44].

У романі відстежується мотив перетворення слова в чин. Також описано в образі головної героїні відчуття нею власного призначення – виконання місії, що є у біблійних історіях Ісуса, бо він теж був месія. Вона мріяла бути такою, як герої її книжок, якими вона зачитувалася, думки про героїчну смерть не виходить з її голови. «Вона уявляє, як лежатиме в білій сукні, в нових пвнчочах, у цих чоботах і з червоною плямою на грудях, що розквітатиме на білому, мов квітка. Вона так лежатиме, мов Офелія... Чи не задереться спідниця? Чи буде охайною зачіска?...» [62, с. 42]. А вона – сама чарівність! Коли йде по вулиці, «з нею вітаються, юнаки обертаються услід... Вона йде у ритмі вальсу... довкола струнких ніжок розлітаються оборки квітчастлі сукні, купленої у найкращої модистки міста» [62, с. 58].

Вагомим для Ірен Роздобудько виявився біографічний нарис про поетку Олега Штуля, що опублікований під псевдонімом Жданович, спогади Галини Лащенко, Уласа Самчука та інших. Подебрадський період життя Олени надзвичайно цікавий, сповнений різноманітних знайомств і зустрічей. Тут поступово почало кристалізуватися українське «я». Олена знайомиться з Леонідом Мосендзом, який допоміг їй знайти таке середовище, в якому їй було б цікаво, де б Олена змогла виявити свої творчі можливості. В цей період Олена познайомилась з Євгеном Маланюком, Наталією Лівицькою-Холодною,

Василем Куриленком, Юрієм Дараганом, Оксаною Лятуринською, Олегом Штулем. Олена часто відвідувала студентські вечори, де велись цікаві їй теми, дискусії. Інтелігент Микола Сціборський справив на неї особливе враження, завдяки своїми неабиякими ораторськими здібностями. Саме та одній із таких вечірок Олена зустріла своє кохання – Михайла Телігу.

Вже вказувалося, в романі присутні вигадані епізоди, також деталі, які мають на меті динамізувати сюжет, загострити колізії, увиразнити характер Олени, мають реальні прототипи: Олега Ольжича, котрий постає у романі менш виразним порівняно із Оленою, Тетяни Прахової, другої дружини Самчука, Івана Кавалерідзе, образ якого вийшов яскравим, таким, що запам'ятовується, Івана Рогача чи Володимира Багазія. Ольжич на той час був вже відомий не тільки як поет, а і як громадський діяч. Він був керівником національного руху, заступником Голови проводу ОУН. Він мав досвід революційних боїв за Карпатську Україну. Також він був організатором з проведення Другого Великого Збору українських націоналістів. Виявила свою готовність стати членом ОУН і Олена Теліга, стає членом українського національного руху. Починається її активна праця в Культурній референтурі ОУН, яку очолював Ольжич. Олена почала виконувати важку чоловічу роботу: готувала ідеологічні матеріали, вишкільні матеріали, потім відправляла на Україну. Ірен Роздобудько показує нам Олену Телігу, як сильну жінку-патріота, яка неймовірно старанно виконувала роботу на благо України: складала тексти листівок, летючок, нелегально виступала перед членами ОУН, які приїжджали з України.

Тож Олена Теліга, яка ніколи не відступала від своїх намірів, завжди мала патріотичний дух. Одного разу, розмовляючи з Орестом в Празі, дала відсіч на його слова: «Ви, Леночка, дивна. Якщо не сказати – дивакувата. Ви – неофітка. Говорите правильні реі, а самі все ж таки ходите за братом на декадентські посиденьки. Уникаєте свідомого товариства»[62]. «То я мушу ходити у вінку і співати тужливих пісень?...Армія не повинна покидати свою країну, коли та в бід? Я там була. Знаю. А ваші безконечні дискусії у , як ви кажете, «свідомому

товаристві» мені набридли. Ви і такі, як ви, любите лише те, що втрачаєте. А потім плачете над втраченим. Я плакати не хочу! Не можу. І не буду». Олена завжди відстоювала свою країну, при любых обставинах не мовчала, не боялася ніколи висловлювати свої думки. Її патріотичні вірші лунали на вечорах, де збиралися молоді поети, студенти, професура:

«День прозорий мерехтить, як племінь,  
 І душа моя горить сьогодні!  
 Хочу жити, аж життя не зломить,  
 Рватись вгору чи летить в безодню.  
 Хоч людей довкола так багато,  
 Та ніхто з них кроку не зупинить,  
 Якщо кинути в рухливий натовп  
 Найгостріше слово—Україна!...  
 Хочу крикнути в далечінь безкраю  
 І когось на допомогу кликати,  
 Бо душа моя сьогодні грає  
 І рушає на шляхи великі... [62, с. 93].

Коли Теліга зачитувала останні рядки, товариство підступило ближче, навіть перестали цокати келихами. «Це не ода втраченій батьківщині, це вирок. І виклик! І дзвінкий біль, що рветься назовні і зміцнює голос дівчини. А вона не бачить нікого – лише Київ! Її голос сягає Михайлівського Золотоверхого, злітає над Софійським майданом, над Володимирською гіркою і пам'ятником Святому князю Володимирі» [62, с. 93]. Вона – неймовірно сильна жінка.

Олена дала відсіч і німецькому офіцеру, який в майбутньому запропонує їй відступити від своїх позицій, ніби то, це збереже її від розстрілу: «Я не патріот совдепії, герр Отто!! А хочу ялише до Києва, в Україну! Хочу її незалежності, державності... Жодна тоталітарна система не терпить соборності... Колись проковтнете ви все – помста ображеного найстрашніша» [62, с. 103].

Повернення Теліги до Києва дало можливість працювати та очолювати Спілку письменників, випускає літературний тижневик «Літаври». Її охоплює одне бажання – негайно приступити до роботи. І вона працює, вона пише, друкує, тиражі сорок п'ять тисяч розходиться за кілька годин. Українські націоналісти вже проводили активну роботу в Україні. Поступаво прибували до столиці Олег Ольжич, Олег Штуль, Михайло Михалевич, Микола Кузьмик-Петренко та інші.

У Києві вперше почали відкрито говорити про державність, почала в церквах правитися Служба Божа рідною мовою, з'являються українська символіка. Літературний тижневик вже читали люди за межами Києва. Ні на хвилину не припиняло свою пропаганду ідея української державності. Це несло велику небезпекудля німецького рейху. Олена знала, на що йде, але разом зі своїми товаришами – однодумцями йшла напролом. Вперше розпочали люди дізнаватися про рідних серцю українських письменників, творчість яких була заборонена. Розстріляне відродження... незламне і нескорене... Олена завжди сміялась всім негараздам в обличчя, вона була в центрі уваги завжди, завдяки своїй нескінченній радості, позитивному настрою. Ірен додала до назви роману ще й «Ода до радості», як варіацію «Оди до радості» Фридриха Шиллера, де є такі слова: «Шана й слава чесним, мужнім, / Згуба підлим брехунам!». Відкинута модель української історії як мартирологу. Її Олена Теліга – не мучениця, а вільна особистість, що реалізує право вільного вибору.

Ірен Роздобудько описує настільки втончено емоційний стан Теліги, що, не зрозуміти її може тільки черства людина. Коли Олена вже знала, що за нею прийдуть, вона особливо уважно вичитувала останній номер «Літавр». Люди не знатимуть, що це вже все, не буде наступного. Вона намагалася викласти матеріал на повну, щоб цей номер запам'ятався, щоб він був просто бездоганим.

Авторка змогла передати розмову Олени з герр Отто, який прийшов до неї в кабінет, як неймовірна жінка говорила правду в очі самому представнику Великого Рейху. Безстрашна жінка! «Ви і ваші люди – члени націоналістичної

організації, яка веде підривну діяльність на території Великого Рейху! І ця діяльність аж ніяк не збігається з нашими інтересами щодо України....вірні люди доповідають, що ви не лише письменниця і редактор, а й головний керівник ОУН». Відповідь Олени не заставила себе довго чекати: «...мені цікаво, хто ж ці «вірні люди», які знають про мене більше, ніж я сама про себе?...ОУН не заборонена...ми прагнемо встановити на нашій землі державність і про свої наміри не раз говорили голосно і відкрито...мусимо чинити спротив » [62, с. 338].

Головним у творі є відтворення складності внутрішнього світу головної героїні, психологічно вмотивовано суперечливість характеру її почувань. Героїня розкривається щоразу в новій в екстремальній ситуації: «Ми ще не знали випадку, щоб за такі провинки карали когось смертю. І лишень згодом ми переконалися, що нашою провиною було те, що ми були патріотами землі наших предків. Найбільша провина, якої не дарують людині ніякі загарбники...» [62, с. 338].

У романі «Неймовірна» Олена – жінка-аристократка духу, яка дуже любила і шанувала українську мову, прославила у віршах Україну та віддала за неї саме дорогоцінне, що мала – своє життя. Такою була Теліга, як історична постать, як безстрашна та смілива жінка. А яка ж вона була красуня! Яка вона була стильна, манерна, неперевершена! Вона працювала в Європі та демонструвала наймодніший одяг, недаремно її називали іконою стилю, бо вона завжди була одягнена модно, стильно, слідувала за своєю зачіскою. А капелюшки! Вона знаходила крамниці, де вони продавалися, і ніколи не відмовляла собі, щоб їх купити. Ірен описує не тільки внутрішній світ героїні, а й придає особливу увагу зовнішньому вигляду. Назва твору «Неймовірна» асоціюється з головною героїнею, яка була неймовірною завжди. У свої шістнадцять років вона справляла неоднозначне враження: «через закоротку суконьку і запилужені чобітки схожа на гарненьку безпритульну, котрих нині багато по всьому Києву, через капелюшок з пір'ячком на боку – на панянку з тим, кого нині називають «недобитками» [62, с.15]. Вона з юних років читає

твори Бодлера. Дівчина в захваті від його віршів. Олена Теліга була дуже яскравою, емоційною, вибуховою постаттю, яка вела за собою людей. Роздобудько наповнила роман харизмою, енергетикою.

Ірен Роздобудько відчуває серцем головну героїню, характеризує її з допомогою яскравих та вдало підібраних епітетів, порівнянь, метафорічно засипає її, характеризуючи її настрої, думки, вчинки. Вже зранку: «Все, чого вона нині торкається, спалахує і звучить! Це диво починається...коли вона прокидається не в ліжку, а в золотому човні. Коли одягається, кожен гудзик світиться під пальцями і відгукується – «мі–сі–соль». Філіжанка з кавою сліпить, а ложечка вистукує сорокову симфонію Моцарта! А якщо взяти аркуш до рук, він спалахує вогнем, а літери осипаються з нього яскравими намистинками. Куди подіти цей стан?! Як витримати цей вогонь?! Як загнітити слух? Вона засліплена світом, сповнена музики» [62, с. 98].

У Ірен Роздобудько художня деталь є засобом словесного та малярського мистецтва, якому властиві особлива змістова наповненість, символічна зарядженість, важлива композиційна та характерологічна функція. Через деталь значною мірою «виявляється спосіб художнього мислення митця, його здатність вихопити з поміж безлічі речей чи явищ таке, що у сконцентрованому, спресованому вигляді економно і з великою експресивністю дає змогу виразити авторську ідею твору» [38, с. 45].

Як вже вказувалося, перед початком кожної частини письменниця приділяє місце хору голосів. Це спогади та вислови знайомих Олени Теліги, тих, хто мав спілкування з нею. Олег Штуль у своїх спогадах про героїню писав: «Найголовнішою рисою її творчості й суттю її величини треба вважати її безприкладну щирість. Все нею сказане виривається з вибуховою силою наверх! З запашних рядків до нас говорить іскриста радість життя і цікава цілісна людина. Тут мало сказати радість – це надзвичайне захоплення, це деонізієське п'яніння життям...» [62, с. 74].

Неймовірність Олени Теліги проявляється у всьому: у любові до України, у відважності, у активній роботі на благо України, у патріотизмі. Цей



вишуканий стиль, манери світської леді, витонченність – просто неймовірні. Теліга, за спогадами Бачинської-Донцової «...була типовою літераторкою. Писати своє, читати чуже, обмінюватися думками – і постійне доповнювання знань, самоудосконалювання – було стилем її життя. Вже тоді мене дивувало, як Олена, не маючи спеціальної освіти в цій ділянці, могла знати таку силу-силенну світової літератури. Для неї найбільшою чеснотою Людини була погодженість слова і чину» [62, с. 149]. Неймовірна праця над собою, неймовірне зусилля мала і волю.

Р. Харчук зазначила, що роман «Неймовірна» написано вправною рукою, з його сторінок постає образ романтичної, закоханої у життя юнки, згодом екзальтованої студентки, неофітки українства, що цікавиться літературою й сама пише вірші, не квапиться публікувати першу збірку, запровадниці мод і стилю, нарешті жінки, яку поглинає політика, фемінізм і націоналізм не як ідеологія, а як духовний чин. Хотілося б, щоб у романі ширше було представлено той внутрішній діалог, що його провадила Теліга-поетка передусім із Лесею Українкою, бо для обох життя уявлялося твердою вертикаллю – або крем'яною горою, або каменистим верхом, і з Ладью Могиллянською – такою ж альбомною поеткою, як і Теліга, і теж розстріляною, але енкаведистами у Москві у віці 37 років [81].

Ірен Роздобудько зосереджувала увагу в романі на зображенні не тільки зовнішнього світу героїв, а й внутрішнього. Письменниця дійсно дає нам змогу заглибитися у внутрішній духовний світ персонажів, що читач відчуває себе поряд з героями.

### **3.2. Олена Теліга – постать українського спротиву та головна героїня роману «Неймовірна. Ода до радості».**

«Неймовірна. Ода до радості» Ірен Роздобудько – це захоплююча розповідь про життя та діяльність Олени Теліги, видатної української поетеси, активістки та символу справжньої незламності. Роман про Олену Телігу – це художня інтерпретація життєвого шляху і внутрішнього світу незвичайної

жінки-патріотки. У книжці ретельно досліджена історична основа, на якій побудовано оповідь. І. Роздобудько переносить нас у бурхливий час минулого століття, розповідаючи про події Другої Світової війни та боротьбу за незалежність України. Вона вдало поєднує факти із художніми елементами, надаючи реальності та історії життя Олени Теліги, глибину й емоційну силу. Це книжка про неймовірну Олену Телігу, її життєвий шлях та творчість, приклад про невтомну боротьбу та щирю любов до рідної України.

Двадцять першого липня, на день народження своєї головної героїні Олени Теліги, свій новий роман «Неймовірна. Ода до радості» презентувала українська письменниця, ілюстраторка і сценаристка Ірен Роздобудько, який присвятила «іконі стилю» (Олені) для сучасників та одній з найяскравіших постатей українського супротиву під час Другої світової війни. У книжці, яку писала ще до повномасштабної війни, йдеться про колізії, дуже співзвучні з нашим часом: «Ворог обезголовив нас, знищив мову, забрав віру, вигнав із землі військо, перебріхує історію....а як боронитись, як все обплутано брехнею!?» [62, с. 96]. Олена – гостра і сталева, здатна простромити груди: «Якимсь чином Україна збереглася після Переяславської ради, і після винищення Катериною Січі, і ще ближче по часу – після нетривалої державності УНР і Карпатської України, після всіх репресій і Голодоморів. Море крові не змогли поглинути і втопити це містичне прагнення до волі й соборності. Не втоплять і зараз» [62, с. 96].

Писався роман як сценарій до повнометражного фільму три роки тому й отримав високі бали в Держкіно, але патріотичне кіно, за словами експертів, про Олену Телігу не на часі. З'явилася ідея для чотирисерійного серіалу – але й цей проєкт виявився «не на часі». Письменниця вирішила написати за сценарієм книжку, яка зараз має величезний успіх серед читачів. «Проте я вирішила, що книжка залежить тільки від мене – і написала за цим сценарієм книжку. Звичайно, вона вийшла більш розлога й інформативніша, тому я рада, що так вийшло», – висловила під час інтерв'ю письменниця [40].

Авторка вирішила не чекати сприятливих обставин й переробила свій сценарій на роман, зауваживши, що її книжка – не біографія у чистому вигляді, а просопографічний портрет Олени Теліги. Цей час дозволив письменниці досконалити та опрацювати сценарій, врахувати побажання експертів щодо того, щоб Олена Теліга, як героїня, стала більш жіночною, більш пристраснішою, розширили польську частину перебування Олени Теліги у Варшаві. Найголовніше – презентували історію Олени Теліги європейським продюсерам і потенційним інвесторам. Це дозволило впевнитися, що Олена Теліга, та постать, про яку потрібно розповідати всьому світу, бо вона дійсно неймовірна.

Письменниця додала, що на сьогоднішній день немає жодного фільму про Олену Телігу. Тож український кінематограф бере на себе велику відповідальність, щоб першими її візуалізувати. Ірен Роздобудько хотіла і змогла створити портрет чи силуетку закоханої у життя жінки, поетки «життєвого шалу», що «взяла свою душу в рамки гордості-вірності» [81], піднісши громадянську відвагу і громадянську непокору на небачену в Україні висоту – віддавши за ці ідеали власне життя, накресливши шлях майбутнім українським дисидентам.

Олена Теліга в романі зображена як сильна, незалежна і віддана своїм ідеалам жінка, яка незламно бореться за свободу і правду. І. Роздобудько передає внутрішній світ героїні та життєві перипетії, роблячи її персонажем, що залишає по собі певну інтригу та справляє незабутнє враження на читача. Завдяки даному твору хтось заново переосмислить доробок та значення Олени Теліги, хтось лише відкриє для себе її та буде буквально приголомшений.

Письменниця описує життя Олени Теліги як постійну працю в літературній діяльності, публікацію віршів, нові зустрічі, нові цікаві знайомства з представниками національної еліти. Коли читала свої вірші серед відомих письменників побратимів уявляла, як її голос сягає Михайлівського Золотоверхого, злітає над Софійським майданом, над Володимирською гіркою і пам'ятником Святому князю Володимирі:

День прозорий мерехтить, як племінь,  
 І душа моя горить сьогодні!  
 Хочу жити, аж життя не зломить,  
 Рватись вгору чи летить в безодню.  
 Хоч людей довкола так багато,  
 Та ніхто з них кроку не зупинить,  
 Якщо кинути в рухливий натовп  
 Найгостріше слово - Україна! [62, с. 93].

У 1941 році Теліга нелегально перетнула польсько-радянський кордон. І якимось дивом залишилась жива, опинившись в окупованому німцями Києві. Любов до Київа надихала, давала можливість мріяти, діяти, жити. «Її Київ постає живим, іконописним, вічним. Він давніший за Москву, давніший за Берлін – він був і буде. Скільки ж разів за півтора тисячоліття його вбивали, терзали, громили і збурювали. Розстрілювали. Винищували його золоті верхи, спалювали святині, по вінця заливали кров'ю, набивали кістками підземелля, перемелювали між жорнами, вилучали мозок, відбирали честь, мову і віру, обплутували брехнею, змушували ставати на коліна, привчали ставати на коліна, привчали до покори, невігластва, рабства. Але він завжди поставав з попелу, мов Фенікс. [62, с. 278].

Саме тут вона почала розбудовувати український націоналістичний дух разом з Олегом Ольжичем, який керував потужною проукраїнською діяльністю, що не подобалось фашистам. За таке свавілля вони вирішили покарати всіх, почались масові розстріли та арешти українських патріотів. 1942 року небезпека зростала і загроза арешту нависла вже над Оленою, адже до цього було заарештовано редакцію «Українського слова», в якій працювала вона. Теліга знала, що в приміщенні спілки на неї вже чекають фашисти, але все одно пішла туди. Її любов до держави, до міста, до української нації не дозволили їй залишити Київ.

Зі спогадів Євгена Маланюка про Олену Телігу: «...вона безперечно знала, на Що йде! Знала, що йде на жертву і що в жертву буде принесене її молоде і ще повне творчої сили життя.

Вона вся як істота була якимось протестом проти сірості, безбарвності, нудоти життя.

Вона була таким живим протестом проти всього цього! Вона була людиною, яка прагнула РАДОСТІ, хотіла БАРВИСТОСТІ і ПОВНОТИ – у всім королівським значенні цього, – радості, недоступної для плебея. І, думаю, що ця жадоба радості і повноти штовхнула її поцілувати Батьківщину востаннє» [62, с. 244].

Важливий момент підкреслює ставлення Олени Теліги до України в дрібницях, коли вона перед поверненням додому в Київ, відвідує перукаря. Перукар запитав, що ж за свято у пані, чи то зустріч, що вона так хоче гарно виглядати, і вона відповідає: «Я скоро зустрічаюсь зі своєю батьківщиною... А завтра має статися найважливіше. Я маю бути до нього готова, і зовні також!» [62, с. 214]. Але, як же може ця чарівна пані, повернутися в Україну без новенького капелюшка, вона ж витончена леді» [62, с.193].

Олена Теліга, попри вмовляння й слова чоловіка, який намагався переконати її не повертатися назад в Україну, запропонував переїхати та знайти затишне місце, говорив, що «...Україна змінилась. Тоталітаризм – це молох...Люди змінились, призвичаїлись до покори і страху. Найкращі – в землі. А ті, що лишилися, – тремтять і будують свій соціалізм, мов єгипетські раби піраміду...мусять пройти десятиріччя, а то і більше, аби знищити того Молоха. Якщо ще вдасться...» [62, с. 202-203], відповіла: «...все це нутрує і чекає на визволення з таборів і сибірів! І нехай це буде останній шанс! Але зараз він з'явився...Вірто спробувати. Інакше всі ці наші балачки так і залишаться сухою теорією і знову перетворяться на роки очікування. Я більше нікуди не тікатиму. Ніяких еміграцій і ніяких компромісів!» [62, с. 203]. Такою вона була безкомпромісною.

Ірен Роздобудько наділяє свою героїню неймовірною силою, вольовими рисами характеру. Підтвердження цьому є спогади, надруковані в романі перед сьомою частиною, яка називається «Menuetto (entusiastico) Євгеном Маланюком : «Ніякими аргументами не можна було її переконати, щоб вона не робила цієї подорожі до Києва...»[62, с. 210]. Ірен подає свою героїню незламною і нескореною.

Улас Самчук згадує, що «...це не було гусарство, надумане геройство, театральний жест. Це було бажання нашої зневаженої природи – люди! З нами не сміють інші так поводитись. Ми будемо змагатись і змагатись твердо. Скрізь, де тільки прийдеться. Вдома і не вдома. Тут, у містах і там, в селах. На вулицях наших, на наших полях, по наших лісах. Зброєю заліза і зброєю слова!» [62, с. 210].

9 лютого у приміщенні Спілки Олену Телігу гестапо арештувало. Передбачаючи небезпеку, вона попросила: «Коли я не повернусь, то не забувайте про мене. Коли я загину, то знайте, що свій обов'язок сповнила до кінця» [62, с. 121]. Навіть існувала легенда, що після розстрілу один з гестапівців сказав, що ця неймовірно красива жінка йшла на смерть з гордо піднятою головою і загинула героїчніше багатьох чоловіків.

На питання «Чим Олена Теліга важлива для нас?», письменниця відповіла: «Відчуттям радості, впевненості в перемозі, оптимізмом...таке відчуття, ніби вона зараз тут, що вона дивиться, посміхається такою жіночою іронічною посмішкою і каже: «Я вдруге з Києва не виїду!...». Любов до Києва головної героїні неодноразово описується в романі. Вперше ми відчуваємо, які почуття до Києва у Олени, коли вона перд тим, коли треба було перетнути кордон, прощалася з Києвом, «...мов наречена, мов княгиня Анна Ярославна, що їде у невідомість. А як це – їхати у невідомість, якщо Київ уже вріс у її тіло, оповив віттям судин, укріпив своїми життєдайними соками, утворюючи спільну кровоносну систему. Він міцно тримає її руку, а вона висить над прірвою і поволі розтискає пальці...» [62, с.39].

Любов до Києва надихала, давала можливість мріяти, діяти, жити. Її Київ постає живим, іконописним, вічним. Емоційністю сповнені моменти, в яких можна відчувати любов до України. Олена відвідала в Чехії Карлів міст. «Існує повір'я: якщо прикласти долоню до мідного хреста і загадати бажання, воно обов'язково збудеться! Але є й розплата: за здійснення бажання треба віддати рік власного життя. А за що вона готова віддати рік життя? Тут треба варто подумати... «Дорогий Яне... Мені дуже подобається прага! Але... будь ласка, зроби так, аби я повернулась до Києва!» [62, с. 78–79].

Перед поверненням додому в Київ, Олена відвідує перукаря. Перукар, який зовсім не мав клієнтів, хотів закрити перукарню, був здивований, що до нього завітала така чудова, гарна жінка. Запитав, що ж за свято у пані, чи то зустріч, що вона так хоче гарно виглядати, і вона відповідає: «Я скоро зустрічаюсь зі своєю батьківщиною... А завтра має статися найважливіше. Я маю бути до нього готова, і зовні також!» [62, с. 206].

Композиція роману «Неймовірна», порівняно з іншими романами Ірен Роздобудько, досить складна і вибаглива: хронологічна послідовність подій порушена й відсутня часова узгодженість між його частинами. Авторка вільно переходить від опису сьогодення до минулого і навпаки. Зміна подій у творі напружена, у зворотній послідовності дає можливість розгорнути життєві історії глибоко. Текст розбито на окремі епізоди, кожен із восьми розділів отримує музичне визначення: початковий написано у радісному темпі *allegro*, тоді як кінцевий – у дуже швидкому темпі, що переходить у ще швидше *prestissimo*, сягаючи нарешті *coda*, що закарбована в цитаті зі статті Олени Теліги «Прапори духу» про повернення передусім інтелігенції, а за нею вже й цілої української нації до себе самої – «на свої дороги», у власному, а не з московського плеча одягові і зі шляхетною, міцною зброєю у руках [81].

«Все, що ми знаємо про Олену Телігу, міститься у спогадах її сучасників – друзів, подруг, побратимів, однодумців. Від неї ж самої для нас залишилось близько 40 віршів, кілька публіцистичних статей і одне напівбіографічне оповідання» [63, с. 3]. У передньому слові роману «Неймовірна. Ода до

радості» Ірен Роздобудько пояснила, що в основі цього твору лежить її ж сценарій повнометражного художнього фільму «Олена Теліга. Неймовірна» і однойменного чотирисерійного телесеріалу. Байопік про поетку, активістку ОУН(м), яку нацисти розстріляли у Бабиному яру 21 лютого 1942 року у віці 35 років.

Зрештою Ірен Роздобудько написала свій роман як варіацію «Оди до радості» Фридриха Шиллера, де є такі слова: «Шана й слава чесним, мужнім, / Згуба підлим брехунам!». Письменниця відкинула модель української історії як мартирологу. Її Олена Теліга – не мучениця, а вільна особистість, що реалізує право вільного вибору.

Твір з сюжету, запозиченого із автобіографічного оповідання «Або-або», котре так і залишилося єдиною прозовою спробою письменниці. У цьому фрагменті розповідається про київський період життя Олени-підлітка після розгрому УНР, кур'єрську службу в Київській політехніці, де викладав її батько Іван Шовгенів, талановитий гідроінженер, що регулював Москву-річку й працював над меліорацією Туркестану, а в УНР був міністром шляхів й організатором водного господарства України. Роман має декілька сюжетних ліній, які будуть описані.

Особистість Олени Теліги у вітчизняній літературі зокрема та у вітчизняній історії загалом важко переоцінити. Доля цієї мужньої жінки досі викликає подив і захоплення у багатьох людей. Борець за незалежність України у ХХ сторіччі, вона була романтиком національної ідеї, писала ліричні вірші, водночас була надзвичайно вольовою постаттю.

Це була майстриня художнього слова, громадсько-політична діячка, котра за своє коротке та стрімке, мов комета, життя зуміла створити стільки, що отримала справжнє безсмертя в нашій пам'яті. Її постать – безперечно, дуже трагічна, як, утім, і все ХХ століття для нас, українців – стала джерелом для подальшої літературної творчості нових генерацій поетів, письменників, для ґрунтовних академічних досліджень науковців у царині філології, мистецтвознавства та історії.



Письменник і киевознавець Сергій Грабар вважає, що сучасна Україна потребує духовної присутності Олени Теліги: «Видатна людина. Надзвичайно красива жінка. Видатна поетеса. У часи перебудови згадана – і далі, на жаль, ім'я її знову загублене. Навіть те, що є (у Києві) вулиця Олени Теліги, нічого фактично не говорить про Олену Телігу. На жаль, прізвище людини, яка боролась за незалежність України, яка є видатною письменницею, яка дуже цікава сама по собі, дуже красива особистість (і зовнішньо, і внутрішньо) – на жаль, вона не виведена з забуття» [40].

У Києві Олена Теліга очолювала Спілку українських письменників, редагувала літературно-мистецький журнал «Літаври», організовувала пункти харчування для киян, які залишилися в окупації і потерпали від голоду: «Щодня приходили до неї десятки голодних, перемерзлих і вичерпаних письменників, критиків, професорів, ілюстраторів за порадою і допомогою. Допомогти не мала чим. Віддавала свої гроші, змагалась за гонорари, за позички, за обіди, і люди відходили потішені і підтримані душевно...

У всіх був настрій похоронний. У всіх, але не в пані Олени. Вона голова Спілки – вона відповідає і за настрій. Усіх підбадьорювала...Притому час від часу розповідала якісь веселі безжурні речі й чути було її дзвінкий сміх...» [62, с. 245].

Навіть під загрозою арешту і смерті Олена Теліга не залишала Київ і боротьбу за Україну. «Ім'я Олени Теліги стає відомим усьому місту! Немає жодної української родини, що не говорила б про неї з захопленням: вона причарувала всіх свідомих українців-киян, здавалася на тлі тієї бруталної дійсності наче янголом. Усі боялись за її долю...» [62, с. 244].

Після переїзду в Європу, вона отримала освіту в українському високому педагогічному інституті імені Михайла Драгоманова у Празі. Разом з Оленою на одному курсі навчалися: Василь Куриленко, Галя Мазуренко-Боголюбова, Оля Русова, курсом пізніше йшли: на підвідділі літератури – Юрій Дараган, на підвідділі історії – Олег Кандиба, Юрій Шкрумеляк та інші. У той же самий час в педагогічному інституті навчався майбутній член – засновник та ідеолог ОУН

Юліян Вассиян. В УГА в цей же час навчалися Євген Маланюк, Леонід Мосендз, Микола Сціборський, Леонід Романюк та інші. Таким було оточення, в якому формувалася Олена як поетеса і українська патріотка, націоналістка. Переважна більшість студентів були недавніми вояками армії УНР, які болісно переживали поразку своєї армії і втрату власної держави, дискутували про причини цієї трагедії [32, с.12].

Вивчала хореографію, гарно танцювала, навіть сам відомий директор театру їй запропонував роботу в своєму театрі, вела літературну діяльність разом з молодими письменниками, з якими разом навчалась, писала вірші, твори. Публікувала свої твори в газетах та журналах. Для неї були відкриті великі можливості. Вірш «Поворот», написаний Оленою на початку літа 1932 року, був опублікований в першому томі журналу «Вісник». Спонукала її до написання вірша ностальгія за Києвом. Вони сама зізналася, що писала його «нервами»:

«Це буде так: в осінній день  
 прозорий  
 Перейдемо ми на свої дороги.  
 Тяжке змагання наші душі зоре,  
 Щоб колосились зерна перемоги.  
 І те, що мрією було роками,  
 Все обернеться в дійсність і  
 можливість:  
 Нам буде сонцем кожний кущ і  
 камінь  
 У ці хвилини гострі і щасливі!  
 Подумать тільки: наші села й люди,  
 А завтра прийдемо до свого міста!  
 Захоплять владно зголоднілі груди  
 Своє повітря, тепле та іскристе.  
 Та звідкись сум зловіщий вітер

вишле:

Щоб кинуть серце у крижаний протяг:

Усе нове...і до старої вишні

Не вийде мати радісно напроти...

Душа з розбігу стане на сторожі,

Щоб обережно, але гостро стежить

Всі інші душі – зимні чи ворожі–

І всі глибокі поміж ними межі.

І часто серце запалає болем,

А щось гаряче аж за горло стисне,

Коли над рідним, тим же самим

полем

Зависне інша, незнайома пісня.

Чекає все: і розпач і образа,

А рідний край на буде чужиною.

Не треба смутку! Зберемось

відразу

Щоб далі йти дорогою одною.

Заметемо вогнем любові межі.

Перейдемо убрід бурхливій воді,

Щоб взяти повно все, що нам

належить,

І злитись знову зі своїм народом [62, с. 243].

«Ця молода, яскрава, радісна жінка йшла до тих днів, які зараз ми переживаємо. Вона мріяла воювати разом зі своїми побратимами. І меседж цієї книжки – Олена має воювати разом зі своїми нинішніми побратимами. Моя найбільша мрія – щоб її прочитали якомога більше хлопців і дівчат, які зараз на фронті. Щоб Олена Теліга була зараз поруч» – сказала Ірен Роздобудько [34].

Вихід у світ роману про Олену Телігу викликав серед читачів ажіотаж, бо ця героїчна біографія в часи війни має для українців особливе значення. Адже

все у ній упізнавано. Коли повторюються причини – повторюються і наслідки, коли повторюються обставини – повторюються й реакції на них індивідуума і суспільства. Можна сказати, що читаючи художню біографію Олени Теліги, ми постійно приміряємо її до власного сьогодення і до себе самих – ідеться про стовідсоткову емпатію і розуміння. Інша справа, що далеко не всі читачі в Україні обізнані з історією ОУН, із розколом цієї організації, зі ставленням «бандерівців» і «мельниківців» до нацизма й одне до одного – міжпартійне протистояння націоналістів є однією із найтрагічніших сторінок нашої історії. Мабуть, в Україні чимало людей старшого віку і досі вважають Олену Телігу фашисткою, хоча розстріляли її фашисти. До того ж, ім'я цієї героїчної інтелектуалки і в другу чергу партійної функціонерки для багатьох ще й нині лишається невідомим.

«Це історія про неординарну особистість від її шістнадцяти років і до розстрілу у 35 – річному віці у Бабиному Яру, про її нестандартні вчинки, оригінальне поводження, кохання, боротьбу за незалежність України, – зазначає Ірен Роздобудько. У цю жінку були закохані майже всі чоловіки, з якими її зводила доля і за якою беззаперечно йшли її послідовники та друзі. Для багатьох сучасників вона стала українською Жанною д'Арк і разом з цим була веселою, життєрадісною, не позбавленою жіночого кокетства і любові, жінкою» [19]: «...Весела, з іскристим сміхом молода жінка, що, здавалося, може уся поринути в блискавичному ритмі козачка...» [62, с. 12], згадував Олег Лащенко про Олену Телігу.

Олена Теліга (Шовгеніва) народилася у російській глибинці 21 липня 1907 року в селі Ільвівське Московської області Російської імперії. Імперський Санкт-Петербург став містом її дитинства і юності. Олена походила з української родини. Її батько – Іван Шовгенів, родом із околиць степового Слов'янська, був інтелігентною й освіченою людиною. За фахом – інженер, спеціаліст із гідротехніки. Мати – родом із Поділля. Дитинство Олени було доволі безтурботним. Жили заможну. Після революції 1917 р. родина переїхала до Києва. Батько працював професором Київської політехніки. Олена опановує

науку в одній із гімназій столиці. У Києві Шовгенівих застала українська революція. Вони приєдналися до активного українства. Після поразки УНР змушені емігрувати до Подєбрад (Чехія) але стала однією з найполум'яніших борців за незалежність України і загинула в Бабиному Яру нескореною, як було подано вище. З часу життя Олени Теліги і її побратимів проминуло багато років, а Україна досі стоїть кісткою в горлі імперських амбіцій — у центрі Європи, незламним щитом між ситим Заходом і ненажерливим Сходом.

Ірен Роздобудько подає головну героїню, наділяючи її точними рисами, аби читач зміг відчутти присутність героїні, ніби вона справжня та жива. Ірен говорить про неї, об'єднуючи в ній одночасно і характер, і підкреслює зовнішню красоту, і елегантний стиль одягу. Підкреслює уважний погляд. Про це можна сказати, що її уважність проявлялась навіть в дрібницях. Вона, незважаючи на важкий час, завжди відвідувала перукаря, шила собі модний одяг, дуже любила носити капелюшки. Під кожен наряд мала свій капелюшок. Постійно турбувалася про те, як вона виглядає. Це говорить, що вона особа витончена, стильна, відповідає моді. Вона не одягала те, що було під рукою. Дратувала одягом, бо відчувала смак, не забувала, що вона жінка, а жінка повинна бути завжди гарною.

«Талановита, розумна, рішуча, яскрава, з витонченим смаком, волосся старанно вкладене крупними каштановими локонами, тонка висока шия, уважний погляд зелено-карих очей, має струнку фігуру, в елегантному сірому костюмі» [62, с. 207]. «Вона спокійна і безтурботна, завжди дратувала жіноцтво своїми сукнями, капелюшками, зачісками, а головне – вдачею, постійним сміхом, бісиками в мінливих очах, здатністю в будь-яку мить пуститися в танок» [62, с. 170]. Хіба вона винна, що справді обожає розумних чоловіків, знаходить серед них однодумців частіше, ніж серед жінок?

«Оригінальна в образах та ідеях, цілісна, як рідко хто інший, елегантна у формі своїх віршів, елегантна у своїй статурі «прудконогої Діани», горда в наставленні до життя, вона лишила нам взір справжньої панської поезії в найкращім значенні слова, поезії, позбавленого всього вульгарного,

простацького...» – писав про Олену Телігу Донцов. Все, до чого вона нині торкається, спалахує і звучить. А якщо взяти аркуш до рук, він спалахує вогнем, а літери осипаються з нього яскравими намистинами [62, с. 98]. Вона читає вірші Бодлера. «Вона в захваті від того «світла зеленавого», адже Бодлер писав про неї...І її злить, що та, про кого він писав, живе у «будуарі з каміном»...шкодує, що не народилася в Парижі! Проте це й добре, адже що може порівнятися з Києвом?!...Магічне місто! Його вулиці, наче кровonosні судини, вплелися в її тіло. Є ще один секрет, який вона може довірити лише Києву..» [62, с. 19].

Вона роздумувала про смерть, про героїчну смерть, бо про неї роздумували її улюблені герої французької революції. Вона говорила, що усі великі не бояться смерті, вони її поважають, і вона не боїтиметься. «Шкода тільки, що ніяк не заявлено про себе! Оце справді шкода...Хоча б одним вчинком» [62, с. 44].

Ну хто не чув про капелюшки Теліги, – неабияка модниця! Але найголовніше не це – вона вражає силою характеру. Олену Телігу називали іконою стилю. Вона не тільки демонструвала наймодніший одяг Європи, найчастіше у Варшаві, а й сама вона була вишуканою, стильною леді: «Вона вмiла Олена сама могла шити, перешивати сукні, моделювати одяг, відповідно свого стилю. Її стиль повністю відповідав європейському, але була у неї особлива родзинка. Це її капелюшки, вони були дуже неповторними. Вона ніколи не могла собі відмовити купувати капелюшки. Прогулюючись по європейським містам, відвідувала відділ, де продавали капелюшки. Зберігала вона кожну в окремій коробочці. Теліга була яскравою, харизматичною, тою, котра вела за собою завжди і всюди. Вона була наповнена величезним оптимізмом і енергетикою. Улас Самчук писав, що «Вона вмiла бути винятково жіночною, майже наївною, дуже ніжною, але разом...Це був кремiнь, що викресував іскри. Пригадую її віні турботи за свою зовнішність. Вона хотiла завжди бути у формi і завжди блищати» [62, с. 176].

З нею ніколи не було сумно, вона надихала. Олена постійно хотіла щось робити, боротися, не стояла ніколи осторонь. Вона була завжди в центрі подій. Її і називали неймовірною, бо вона була такою у всьому. Спогади Олесья Бабія про Телігу: «Вона була втіленням оптимізму, життєрадості, безжурності. Українці-емігранти називали цю студентку-поетку «пупількою української еміграції», бо вона завжди і всюди всміхалася усміхом любові до світу, до сонця, і сама була як сонце, що обдаровує своїм промінням усі живі істоти, добрі і злі [34, с.73].

Слова Олени Теліги актуальні сьогодні: «бо якщо Україна розігнеться і буде дихати – вона буде жити! А цього Москва не допустить нізащо! Вона щільно забила вікна, в які міг би ввірватися вітер із Заходу. Вона нищила всіх, хто ці вікна прорубував. Вона притискала до землі все, що в Україні рвалося вгору. І на ті зрівняні із землею місця висовувала постаті своїх Пушкіних, Блоків, Єсеніних...». Саме так ! Вона писала: «...Ці постаті, що виростили на могилах української культури, були єдиними, на які могла орієнтуватися молодь СРСР взагалі й України зокрема. Отже, не дивно, що в уяві цієї молоді вони виростили майже до богів. Бо вікна на Захід були щільно замкнені, власні велетні були притиснуті до землі або й поховані під нею, а більшовицька Москва з радісним улюлюканням допомагала зросту соцреалістичної творчості в Україні. Творчості, що весь час дивилася лише собі під ноги і обхлюпувалася болотом, творячи оди на честь убивць своєї нації...» [62, с. 282]. Це відбувається і зараз... Ще вона говорила: «ворог обезголовив нас, знищив мову, забрав віру, вигнав із землі військо, перебріхує історію...а як боронитись, як все обплутано брехнею!?» [62, с. 96].

Олена – гостра і сталева, здатна простромити груди: «Якимсь чином Україна збереглася після Переяславської ради, і після винищення Катериною Січі, і ще ближче по часу – після нетривалої державності УНР і Карпатської України, після всіх репресій і Голодоморів. Море крові не змогли поглинути і втопити це містичне прагнення до волі й соборності. Не втоплять і зараз». Майже нічого не змінилося з того часу, коли Теліга жила, вела боротьбу з

ворогом, який не давав і не дає зараз спокію її Україні, нашій Україні. Хто ж така Олена Теліга? Та, що закохувала в себе однією своєю усмішкою. Хто ті, що приїхали встановлювати на окупованій землі державність? Це розстріляне відродження, яке загинуло за правду, за свободу, за слово, яке не підкорилося, сміливо дивлячись ворогові в очі.

Коли Олена почула, як називають українську мову «собачья», вона не стримала своїх емоцій, та дала міцну відсіч всім присутнім: «...ця, як ви говорите, «собачья» мова – мова моїх предків та батьків».

Хто ж така Олена Теліга? Та, що закохувала в себе однією своєю усмішкою. Хто ті, що приїхали встановлювати на окупованій землі державність? Це розстріляне відродження, яке загинуло за правду, за свободу, за слово, яке не підкорилося, сміливо дивлячись ворогові в очі... Олена написала вірш, який називається «Сучасникам». Він має силу, він має передати ту незламність, яку мала Олена. Коли вели Олену на розстріл, вона йшла гордо, з високо піднятою головою і з своєю чарівною посмішкою. Навіть вороги говорила про неї, що вона була такою сміливою, її вбивали, а веселий сміх ще довго стояв в коридорах:

#### СУЧАСНИКАМ

«Не треба слів! Хай буде тільки діло!

Його роби – спокійний і суворий.

Не плутай душу у горіння тіла,

Сховай свій біль. Зломи раптовий порив»

Але для мене – у святім союзі:

Душа і тіло, щастя з гострим бодем.

Мій біль бринить, зате коли сміюся,

То сміх мій рветься джерелом на волю!

Не лічу слів. Даю без міри ніжність.

А може, в цьому є й моя сміливість:

Палити сонце в хуртовині сніжній,

Купати душу у холодній зливі.



Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив.  
 Та там, де треба, – я тверда й сувора.  
 О, краю мій, моїх ясних привітів  
 Не діставав від мене жодний ворог» [62, с. 262]

### **3.2. Художній та внутрішній світ героїв роману «Неймовірна».**

Олена Теліга народилася в сім'ї, де розмовляли російською мовою. Брат Андрій був відірваний від сім'ї, бо був на стороні російськоомовних, любляв та захоплювався російськими письменниками, а Олена це не підтримувала. «Він відлякував своєю серйозністю, ідейністю і безапеляційністю...вважали нудним...» [62, с.63]. Тому не спілкувалася з ним, не поділяла його поглядів. Вона закохалася в українську мову, вивчила її, розмовляла, писала свої твори українською, хоча, в далекому дитинстві починала писати віршики російською, бо не чула в сім'я рідної. «Так, до переїзду в Україну вона вважала себе «петербуржанкою», говорила «по-московськи» й ані сном, ані духом не відчувала свого походження. Київ змінив усе! Мати і батько несподівано заговорили так, як говорили їхні батьки. І це був неабиякий шок для дитячого мозку. Вона була заскоена, збита з пантелику тим піднесенням, прапорами, універсалами, вуличними юрбами, зодягнутими в дивовижні розшиті візерунками костюми, незрозумілими, але але такими енергійними промовами. Але кращими і зрозумілішими для її уяви були ОБЛИЧЧЯ. Таких одухотворених облич вона ще не бачила! Вони випромінюють світло, надію, честь і гордість...звідки воно взялося?!» [62, с. 44-45]. Коли батько привіз їх до Києва, сказав дивне: « Ми нарешті на своїй землі». І вона замислилась: а чи може бути земля – своєю?...якщо вони на своїй, то чому вона і брати не розмовляють своєю мовою?» [62, с. 45-46].

Доля послала їй коханого чоловіка Михайла Телігу, який підтримував її, захоплювався нею, кохав її. Він був вихідцем із Кубані, вояком армії УНР, професійним бандуристом, до останнього подтиху був поряд, пішов на смерть

разом з коханою добровільно «...справжній лицар! Яких не буває...з'явився! Зійшов з сторінок улюблених книг, перескочив через усі картопляні лани, перегнав усі ротяги, здолав усі часм і простори, аби опинитися пору з нею» [62, с. 98–99]. «Він ніколи не докоряв їй надмірною увагою чоловіків, її природною здатністю утворювати довкола себе якість незбагненне для неї самої магичне коло зацікавленості й поклоніння, що так дратує жіноцтво, породжуючи навалу чуток і домислів» [62, с. 170].

Серед її отчення був Олег Жданович, чудовий юнак, молодший за неї на десять років, з яким вона товаришувалв, а їй приписали роман з ним, що є неправдою. Важливою подією для неї була зустріч та знайомство з Дмитром Донцовим, який прочитав її вірші, написав їй листа та запропонував друкуватися. «Доки не було цього листа, все складалося так ясно і вірші лились, наче музика, яку наспівуєш, саджаючи квіти. А тепер – що? Тепер вона відчуває відповідальність. Не тільки перед собою, а перед майбутнім читачем...Тепер варто обмірковувати кожне слово, кожну риму. І не дай Боже збрехати бодай в одному рядку!» [62, с. 110].

Він розгледів її талант, оцінив її вірші, які Олена періодично викидала в піч. Дмитро був редактором «Науково-Літературного вісника», в якому Олена потім друкувала вірші. Ірен Роздобудько нам показує, з якою відповідальністю Олена ставиться до роботи, до свого призвання.

Подруги Наталка та Зіна, з якими, крізь роки, Олена підтримувала дружні відносини. Вони з шістнадцяти років разом навчалися, працювали. Ірен Роздобудько особливо підкреслює і виділяє в романі ставлення Теліги, до тих письменників, які здались та від страху писали твори такі, які прославляли партію, комунізм. «За їжу, за побут. Навіть – за саме життя. Це варто вирішити один раз. Один. А далі, якщо приймаєш рішення, все стає на свої місця. І не треба продавати душу...Тут жив великий Тичина. Геній і новатор поетичної форми...Вона вбачала в ньому естетику відродження, виклик надзвичайного поєднування непоєднуваного і дороговказ для майбутніх поетів. Ви – не поети.

Поети – в землі, – шепоче вона, стиснувши зуби, поглядаючи на монументальну будівлю» [62, с. 280].

Олену прохали бути до таких письменників милосердною, на що вона відповіла: «І не кажіть мені про співчуття і милосердя, усміхається вона до темних вікон, і про те, що Тичина, як подейкували, в очікуванні арешту щоночі лягав спати не роздягаючись...я не можу бути милосердною, коли йдеться про вічне «або»-«або». Інакше нам ніколи, чуєте, ніколи! – не звільнитися» [62, с. 281].

Знову письменниця нам показує Олену Телігу, як жінку, яка незламна, нескорена ні своїм принципам, ні обставинам. Теліга була справжньою патріоткою України, вона говорила: «Аби полюбити Україну по-справжньому, її варто спочатку...розлюбити, звільнити від стереотипів пафосної любові! Тієї, про яку пишуть у поганих віршах. І полюбити такою, якою вона була і є – з усім знанням її вад, трагедій і звитяг. Вирвати її з плаского виміру марень « як би мало бути» і побачити у всій багатогранності, чії гострі кути можуть різати до крові...» [62, с. 288].

Існують запитання, хто був поруч з Оленою Телігою, чим вони займалися, за що боролися:

«Перед нашою молоддю стоїть блискуче завдання – стати батьками майбутнього своєї нації.

Хай же вона не зрікається цієї честі, виховуючи себе лише на сірих рядовиків!

І хай кожний не підтинає собі добровільно крила – лише старається розгорнути їх якнайширше!

Хай пам'ятає: хто готує себе лише на те, щоб

впрягтися до плуга, завжди матиме погоничів!» [62, с. 9].

Олена Теліга говорила безстрашно, про український дух, який «...нікуди не подінеться, як би його не заганяли в землю. Не гнобили. Не принижували, не запрягали в різні ярма...чи то залізні, чи то уквітчані...можна цей дух приспати, залякати чи розмножити обіцянками...» [62, с. 59]. Також Ірен описує

товаришів по навчанню в Європі, імена та прізвища яких вже були вказані раніше. Олена Теліга провели великий проміжок свого життя в Європі. Авторка бажає, щоби Теліга «жила» зараз. Старше покоління частково знайоме з нею, а молодь повинна дізнатися про неї.

Сюжет роману побудований на реальних подіях, але письменниця додає оповіді з минулого та історичні вкраплення у сюжет. Роман містить реальні відомості про знаних постатей того часу. Олег Ольжич та інші діячі мали з Оленою постійний зв'язок. Улас Самчук теж був товаришем. Його висловлювання про Телігу: «...вона вміла бути винятково жінкою, майже наївною, дуже ніжною, але разом...Це був кремень, що викрешував іскри. Пригадую її вічні турботи за свою зовнішність. Вона хотіла завжди бути у формі і завжди блищати» [62, с. 176]. Вона закохувала в себе чоловіків без мети закохувати, цим вона теж була неймовірною.

Ірен Роздобудько так нам показала, що зараз є надія, що наше покоління нарешті зараз має завершити виконання тієї справи, заради якої гинула молодь, яку називали «Розстріляне Відродження». Важливим складником роману є діалоги між Оленою Телігою і Дмитром Донцовим, Оленою Телігою і Олегом Ольжичем, Оленою Телігою і Уласом Самчуком, Оленою Телігою і Україною.

Як вже подавалося раніше, Ірен має свій неповторний стиль, тобто свою особливу манеру написання творів. Письменниця – яскрава індивідуальність, бо здатна створювати свій стиль. Вона по-особливому виражає своє світосприйняття, своє бачення героїв, додає до образу головних героїв свої фарби. В цьому проявляється жанрова своєрідність роману «Неймовірна». Роман написаний про незвичайну жінку, про історичну особу, яка дійсно існувала. Роман висвітлює всі дрібниці її життя. Спогади однодумців, всіх, хто мав змогу прожити цей маленький період життя з Телігою, залишивши в романі свої спогади про неї, надали нам можливості дізнатися про неї більше. Просліджуються такі дрібниці, які можна випустити з погляду у фільмі, але читаючи роман, це помітно. Наприклад, так чудово передала письменниця моменти листкування з друзями, моменти, коли Олена зверталася до Києва, дл

України. Дуже цікаво письменниця описала почуття героїні. Здається, ніби ми це не читаємо, бачимо зараз. Ця жива Олена Теліга дає поштовх ніколи не здаватися ні при яких обставинах.

Теліга відчувала підтримку від Олега. Вона «...радіє самоті. Яку завжди відчувала поряд з однодумцями, такими ж навіженими, як і сама» [62, с. 305]. Батько, Олександр Олесь, називав Олега Ольжича у дитинстві милою лелекою. «Світловолосий ангел із синіми очима в три роки навчився читати і писати, в п'ять створив п'єсу на три дії і сам проілюстрував, грав на піаніно і скрипці, чудово малював. І був для батька посланцем небес, Лелекою» [62, с. 305]. Вони були підтримкою один для одного. Коли батько сказав йому у 19 років, що його вірші написані для гімназисток і телефоністок, Олена обурилась на його реакцію та написала йому листа: «Коли ж нарешті, Олег, ти перебореш свою безвольність і рабство розуму перед найдрібнішими бажаннями? Ти й досі живеш жиром тих багатств, що були дані тобі природою. Ти не дбаєш про збагачення. На сірому фоні твого нікчемного оточення ти – птах! Хоч, по суті, безкрила курка, бо крила має тільки той, хто має сильну волю: твердо, непохитно, незломно іти вперед до наміченої мети!...» [62, с.306]. Вона вміла мотивувати. Неймовірна жінка!

Дмитро Донцов, редактор «Науково-літературного Вісника», оцінив творчість Олени, написав їй листа, прочитав її вірші, дав відгук на прочитане, зміг розгледіти «живе життя» з сірою буденщиною, запропонував їй друкуватися, надихнув її до справи.

Ірен Роздобудько подає документи життя Олени Теліги, листи до Донцова, до Уласа Самчука та інших. Олена мала дружні дружні стосунки з Уласом Самчуком, письменником, з яким листувалася, розповідаючи, як проходить її літературна діяльність: «...Дорогий друже!...на мою приязнь завжди можете розраховувати. Як і на мої обіцянки...У мене все гаразд. Спілка існує, літературний клуб відбувається щосуботи, стягаючи багато публіки. Відношення публіки до мене добре...Приїздіть! Писала б багато, та немає часу. Сто справ чекають...» [62, с. 308].

Свою любов до України пронесла в серці через усе своє коротке життя. Вірш «Живи», написаний письменницею, щоб кожен не опускав руки, а вірив, йшов до своєї мети та перемагав, навіть тоді, коли шансу вже немає, коли немає, навіть, надії :

«Зловіщий брязкіт мрій, розбитих на кавалки,  
І жах ночей, що покривають плач,  
Ти, зраджений життям, яке любив так палко,  
Відчуй найглибше, але все пробач.  
Здається, падав сніг? Здається, буде свято?  
Заквітли квіти? Зараз чи давно?  
О, як байдуже все, коли душа зім'ята,  
Сліпа, безкрила, сунеться на дно...  
А ти її лови! Тримай! Тягни нагору!  
Греби скоріше і пливи, пливи!  
Повір: незнане щось у невідомому пору  
Тебе зустріне радісним: «Живи!»

## ВИСНОВКИ

Досліджуючи жанрово-стильові особливості роману Ірен Роздобудько «Неймовірна. Ода до радості», ми прийшли до таких висновків. Осмислення жанрових модифікацій жіночого роману в сучасному літературознавстві представлено у працях таких дослідників, як Н. Бернадська Т. Бовсунівська, Н. Власенко, Н. Копистянська, Т. Кушнірова. Учені порушують питання архітектоніки, нарації, типології, трансформації, динаміки та функціонування літературних жанрів в історичній проєкції, зокрема і роману, як жанру, що відображає «модифікації людського способу самовизначення стосовно всіх категорій буття».

Романістика Ірен Роздобудько, яка творчо переосмислює українську жіночу літературну традицію (Марко Вовчок, Олена Пчілка, Наталія Кобринська, Леся Українка, Ольга Кобилянська, Катря Гриневичева, Олена Теліга, Наталена Королева, Ірина Вільде та ін.), синтезує ознаки жіночої (феміністичної) прози. Романами письменниці властиві ознаки «жіночого письма»: жіноча суб'єктивність, сповідальність, відвертість, безпосередність, автобіографічність, емоційність, жіноча модель образної та наративної систем.

Художня проза письменниці Ірен Роздобудько презентує цілий спектр проблем: соціальні (урбанізації, материнства, секс-рабства, державної влади), філософські (пошуку сенсу буття, щастя) та психологічні (кохання, самотності, людської деградації), багато місця відводиться для аналізу загальнолюдських, моральних цінностей. Наукові розвідки, статті і рецензії Н. Герасименко, Я. Голобородька, Л. Горболіс, Т. Дігай, Ю. Соколовської, І. Старовойт, О. Стащенко, Т. Тебешевської-Качак, С. Філоненко подають літературно-критичну оцінку прози Ірен Роздобудько як представниці української fashion-літератури та має свій власний літературний бренд.

Прозові твори авторки демонструють жіночий досвід, художній світ жінки і художні засоби літературної виразності, які сприяють зображенню жіночих емоцій, типу мислення і світорозуміння. Ірен Роздобудько по-різному

розкриває теми гендерно-феміністичного, морально-етичного, соціально-психологічного, екзистенційно-філософського, мистецького, історико-національного спрямування у текстах традиційного, «синтетичного» та феміністичного характеру, але так чи інакше – специфічно (через призму жіночого (інколи автобіографічного) досвіду, художніх засобів і принципів «жіночого письма»), засвідчуючи відмінність жіночого погляду на життєві проблеми і їх розв’язання.

Роман Ірен Роздобудько «Неймовірна. Ода до радості» про Олену Телігу є ще не дослідженим. За визначенням самої авторки твір не є біографією Олени Теліги, а лише спроба просопографічного портрета, зробленого на основі вивчених архівних документів, консультацій з фахівцями, «літературних допусків» та інтуїтивних припущень, з метою оживлення персонажів. Для підсилення драматургічних рішень у текст твору введено кілька вигаданих героїв, ситуацій, а також використано непрямі прототипи. Цей роман висвітлює проблеми покоління 30-40-х років.

Головна героїня твору – Олена Теліга – репрезентована у творі як ідеал української жінки, котра любов до України пронесла через усе своє недовге життя, котра «не хоче бути ні рабинею, ні «вампом», ні амазонкою. Вона хоче бути Жінкою. Тільки такою жінкою, що є відмінним, але рівновартісним і вірним союзником мужчин в боротьбі за життя, а головне – за націю.

Ірен Роздобудько звертається у творі до різних наративних форм: спогаду-сповіді, розповіді-одкровення, внутрішнього мовлення. Авторка відмовляється від послідовного викладу подій та вдається до часових зміщень, фрагментарності викладу подій, чергування картин-спогадів у свідомості персонажів.

У романі Ірен Роздобудько простежується поєднання деяких різновидів романного жанру – так званого «жіночого» роману та художньо-біографічного, адже у ньому подано багато цитат із праць сучасників портретованої особи, подане листування Олени Теліги з друзями, додано уривки з її віршів тощо.



Домінуючою рисою роману «Неймовірна. Ода до радості» також є глибокий психологізм. Авторка використовує різноманітні засоби та прийоми для розкриття психології героїні: внутрішні монологи, що інколи нагадують сповідь Олени, постійний самоаналіз дій головної героїні, психологічно вмотивовані портретні характеристики та описи природи. У романі «Неймовірна. Ода до радості» письменницю цікавить передусім жінка як феномен, з її внутрішнім світом, та особливостями роздумів щодо зовнішнього світу. Стиль творчості Ірен Роздобудько дослідники пов'язують із сучасною жіночою прозою. Фактичний матеріал надає оповіді в романі «Неймовірна» особливої емоційної забарвленості. Загальний стиль і вся система використаних елементів створюють атмосферу достовірності, правдивості, в чому й полягає естетичний потенціал художньо-документального твору, динамізм художньо-образної системи, емоціональне та інтелектуальне наповнення, характерні ознаки стилю Ірен Роздобудько.

«Неймовірна. Ода до радості» – це історична романтична драма про Олену Телігу, яка привертає увагу до важливих історичних подій і героїв, що вплинули на долю України. Роман надихає читача задуматися над значенням свободи, мужності і посильними способами боротьби за ідеали, наповнити їх особливим сенсом під час повномасштабної війни.

Особливістю роману «Неймовірна. Ода до радості» Ірен Роздобудько є те, що вона створює особистий простір, особистий міф про жіночий простір, де Олену Телігу подано як жінку самодостатню, яка може виконувати ті ролі, які традиційно вважаються чоловічими. Вивчення творчості Ірен Роздобудько дає можливість пізнати художнє мислення авторки, «вписування її власного слова» в мистецьку ситуацію постмодернізму з характерною полідискурсивністю, жанровим синтезом, стильовою еkleктикою та якісно іншими художньоестетичними орієнтаціями; поглиблює наукове осмислення сучасного літературного процесу загалом та видатних постатей української культури зокрема.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астаф'єв О. Рецепція творчості Олени Теліги в українській еміграційній критиці. На сторожі цілості, щастя і могутності більшої родини – нації : Мат. наук. конф. 21–23 вересня 2006 р.: До 100-річчя Олени Теліги / Відп. ред. О. Кобець. Київ : [Всеукр. жіноче т-во ім. Олени Теліги], 2006. С. 13–17.
2. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму: монографія. Київ: Факт, 2003. 320 с.
3. Акулова Н. Комеморація в художній структурі роману Ірен Роздобудько «Якби». *Молодий вчений*. 2014. № 4 (07). С. 20–24.
4. Баган О. Вісниківство як феномен націоналізму в культурі. URL: <http://ukrpohliad.org/blogs/visnykivstvo-yak-fenomen-natsionalizmu-v-kulturi.html>.
5. Баран Є. Тільки любов боронить од страху. *Березіль*. 1996. №9–10. С. 184–186.
6. Бернадська Н. І. Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція : монографія. Київ : Академвидав, 2004. 368 с.
7. Білоус П. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості: Лекції. Житомир: Рута, 2009. 336 с.
8. Бовсунівська Т. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків : Діса плюс, 2015. 368 с.
9. Бовсунівська Т. Основи теорії літературних жанрів: монографія. Київ : Київ. ун-т, 2008. 519 с.
10. Бондарева О. Олена Теліга в рецепції постмодерної драми. URL: [https://www.researchgate.net/publication/365358167\\_Olena\\_Teliga\\_v\\_resercii\\_postmodernoj\\_drami](https://www.researchgate.net/publication/365358167_Olena_Teliga_v_resercii_postmodernoj_drami)
11. Васьків М. Морфологія роману, його жанрові різновиди. Проблема класифікації. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного*

- університету імені Івана Огієнка. *Філологічні науки*. 2010. Вип. 23. С. 23–27.
12. Ведмеденко Ю. Олена Теліга – символ нескореності духу (за романом І.Роздобудько «Неймовірна. Ода до радості»). *Наука в епоху соціокультурних змін: реалії та перспективи*. Дніпро: НТУ Дніпровська політехніка», 2023. С.37 – 42.
13. Волощук В. І. Індивідуальний авторський стиль, ідіолект, ідіостиль : питання термінології. URL: [lib.chdu.edu.ua/pdf/naukraci/.../92-79-1.pdf](http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukraci/.../92-79-1.pdf)
14. Гайдученко Г. Порівняння як мовно-образний засіб творів Ірен Роздобудько. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць*. Випуск 17. Херсон: Вид-во ХДУ. 2013. С. 118-120.
15. Гамоліна У.В., Соловей О.Є Феномен жіночої прози в сучасній вітчизняній літературі. URL: <https://zounb.zp.ua/resource/pokazhchyky/fenomen-zhinochoyi-prozy>
16. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ: Либідь, 2001. 488 с.
17. Галич А. Художні пошуки в українській постмодерній прозі: асоціативний вимір : автореф. дис. Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2010. 19 с.
18. Галич О. А. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи. Луганськ : Знання, 2001. 246 с.
19. Галушка Н. Мелодрама «Зів'ялі квіти викидають» Ірен Роздобудько в контексті масової літератури. *Вісник Черкаського університету. Філологічні науки*. 2013. № 5. С. 117–122.
20. Галушка Н. Ірен Роздобудько: творчість крізь призму душі та серця... *Вісник Черкаського університету*: № 5 (218). Серія Філологічні науки, ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012. С. 89–91.
21. Герасименко Н. Особливості творчої манери Ірен Роздобудько. *Слово і Час*. 2005. № 11. С. 36–39.

22. Герасименко Н. Популярна література кінця ХХ–початку ХХІ ст.: монографія. Тернопіль : Джура, 2010. 264 с.
23. Голембовська Т. Творчість Олени Теліги в літературознавчих дослідженнях: аспект ідентичності. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2(32) 2014. С. 43–50.
24. Голобородько Я. Елізіум. Інкорпорація стратега. Харків: Фоліо, 2009. 187 с.
25. Голобородько Я. Літературна емісія Ірен Роздобудько. URL: [http://1576.ua/uploads/files/5459/Jaroslav\\_Goloborod\\_ko.\\_Literaturna\\_emisija\\_Iren\\_Rozdobyd\\_ko.txt](http://1576.ua/uploads/files/5459/Jaroslav_Goloborod_ko._Literaturna_emisija_Iren_Rozdobyd_ko.txt)
26. Голобородько Я. Українська Fashion-література: тексти й цінності Ірен Роздобудько. *Українська мова та література*. 2011. № 21 (черв.). С. 20–24.
27. Голобородько Я. Художнє IQ Ірен Роздобудько. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2011. № 6. С. 5–8.
28. Горболіс Л. «Ранковий прибиральник» Ірен Роздобудько – роман про повернення в Україну. *Слово і Час*. 2011. № 1. С. 52–58.
29. Горболіс Л. Музика як смислова домінанта роману Ірен Роздобудько «Прилетіла ластівочка». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2019. № 43, т. 1. С. 12–15.
30. Гундорова Т. Кітч і Література травестії. Київ : Факт, 2008. 284 с.
31. Джугастрянська Ю. Ірен Роздобудько: коли жінка-поет... *Дивослово*. 2009. №1. С.54–64.
32. Донцов Д. Дві літератури нашої доби. Торонто, 1958. 296 с.
33. Донцов Д. Поетка вогняних меж : Олена Теліга. Торонто : Гомін України, 1953. 96 с.
34. Захарчук І. Війна і слово (Мілітарна парадигма літератури соціалістичного реалізму) : монографія Луцьк : Твердиня, 2008. 406 с.
35. Зборовська Н. Українська масова література в умовах масової культури. *Дивослово*. 2008. № 4. С. 47–50.

36. Ільницький М. М. Від «Молодої Музи» до «Празької школи». Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1995. 318 с.
37. Качак Т. Б. Художні особливості жіночої прози 80-90-х років ХХ ст.: автореф. дис. канд. філолог. наук: спец. 10.01.01. Кіровоград, 2006. 0 с.
38. Коваленко Д. Процес жанрової дифузії та диференціації в сучасному українському романі (на матеріалі романів Ірен Роздобудько). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 2 (36). С. 142–147.
39. Коваленко Д. Екзистенційні пошуки homo exsarians в сучасному українському романі (на матеріалі творчості Ірен Роздобудько та Любка Дереша). *Наукові праці: Науково-методичний журнал. Філологія. Літературознавство*. ЧДУ ім. П. Могили, 2015. Вип. 247. Том 259. С. 84–89.
40. Коваль Я. Письменниця Ірен Роздобудько презентувала у Львові «Неймовірну» Олену Телігу. URL: <https://zahid.espresso.tv/pismennitsya-iren-rozdobudko-presentovala-u-lvovi-neymovirnu-olenu-teligu>
41. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів : ПАІС, 2005. 368 с.
42. Кропивко І. В. Художньо-архітектонічні особливості повісті І. Роздобудько «Все, що я хотіла сьогодні...». *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Ч. 2. 2012. № 3 (238). С. 162–171.
43. Крупка М. Жіноча проза доби модерну: концепція нового героя. *Вісник Львівського університету*. Ч. 1. 2004. № 33 – С. 41–48.
44. Крупка М. Українська жіноча проза: Дві епохи Дві Версії. Рівно : О. Зінь, 2008. 215 с.
- Кущук Т. Жіночі голоси у сучасній жіночій літературі. URL: [http://www.spokusa-book.in.ua/2011/03/blog-post\\_09.html](http://www.spokusa-book.in.ua/2011/03/blog-post_09.html)
46. Кушнірова Т. Проблемні питання типології роману в літературознавстві. *Наукові виклади. Літературознавство*. 2011. № 1. С. 53–57.

47. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / за ред. А.Волкова, О. Бойченка, І. Зварича, Б. Іванюка, П. Рихла. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 634 с.
48. Ленська С. Українська мала проза 1920–1960-х років: на перетині жанру і стилю: монографія/МОН України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка; наук. ред. Г. Ф. Семенюк. Полтава: ПолтНТУ, 2014. 656 с.
49. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. Т. 2 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: Академія, 2007. 608 с.
50. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Громяк, Ю. І. Ковалів [та ін.]. Київ : Академія, 1997. 752 с.
51. Логвиненко О. Дама у сідлі, або жіночий феномен в українській прозі на зламі століть. *Київ*. 2006. № 2. С. 178–182.
52. Маліцька А. Мілітарний герой у рецепції поетів «Празької школи». *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 2022. 52. 38–44.
53. Марінеско В. Ю. Літературна біографія як жанрова модель: особливості еволюції, атрибутивні та модусні ознаки. *Наук. праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]: наук.-метод. ж-л. Т. 193. Вип. 181. Філологія: Літературознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. С. 59–63.*
54. Мафтин Н. В. Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30-х років ХХ століття: парадигма реконквісти : монографія. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ ПНУ, 2008. 356 с.
55. Поветкін Є., Потеляхіна М. Інтерв'ю з письменницею Ірен Роздобудько. URL : [http://kut.org.ua/books\\_a0068.php](http://kut.org.ua/books_a0068.php).
56. Поліщук Я. Прагнення модерної особистості (Жінка як персонаж української літератури початку ХХ століття). *Українська література в загальноосвітній школі*. 2000. № 5. С. 55–59.

57. Поліщук Я. Становлення українського читача. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежіумах*. 2008. № 9. С. 60–69.
58. Приходченко О. Гендерний аспект наратора у прозі Ірен Роздобудько. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2009. № 18 (181). С. 109–112.
59. Просалова В. А. Текст у світі текстів Празької літературної школи: монографія. Донецьк : Східний видавничий дім, 2004. 344 с.
60. Рижкова Г. П. Новітня «жіноча проза»: жанрові ознаки. *Дивослово*. 2008. №3. С.56–58.
61. Роздобудько І. «Мені цікаво грати у власну гру»: [інтерв'ю з укр.письменницею / записала Атаналія ТА]. *Друг читача*. 2010. № 13. С. 4.
62. Роздобудько Ірен. *Неймовірна. Ода до радості: Роман*. Київ: Нора-Друк. 2022. 368 с.
63. Роздобудько І. Від автора. *Роздобудько Ірен. Неймовірна. Ода до радості: Роман*. Київ: Нора-Друк. 2022. С. 3–7.
64. Романенко О. Семіосфера української масової літератури: Текст. Читач. Епоха. Київ : Якубець А. В., 2014. 364 с.
65. Романенко О. В. No style: до проблеми формування та реалізації стилю в творах масової літератури. URL : [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Nvmdu/Fil/-2011\\_4\\_7/21.htm](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/Fil/-2011_4_7/21.htm).
66. Садовнікова О. Асоціативно-семантичне поле концепта «любов» у новелістиці Ірен Роздобудько. *Журналістська освіта на Сумщині: набутки й проблеми: матеріали Десятої міжнар. наук.-практ. конф.* Суми: Сумський державний університет. 2014. С. 56–60.
67. Саєнко В. *Сучасна українська література: компендіум*. Одеса : Астропринт, 2014. 352 с.
68. Саєнко В. *Українська література ХХ ст.: діапазони творчих голосів і мистецьких відкриттів. Вибрані літературознавчі праці*. Львів : Піраміда, 2016.

69. Соколовська Ю. С. Особливості жанрових трансформацій прози Ірен Роздобудько. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Сер. : Філологія. 2014. № 1107. Вип. 70. С. 176–180.
70. Соколовська Ю. С. Особливості гостросюжетної прози Ірен Роздобудько. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2015. Вип. VIII. С. 223–228.
71. Старовойтенко І. В. Просопографічний портрет особистості у контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica* : зб. наук. праць / відп. ред.: В. С. Чишко, В. І. Попик ; НАН України, Ін-т біографічних досліджень. Київ : НБУВ, 2008. Вип. 4. С. 50–66.
72. Таран Л. Коли б я володіла мистецтвом жити... *Сучасність*. 1994. №7–8. С. 215–218.
73. Тебешевська-Качак Т. Художні особливості жіночої прози 80–90-х років ХХ ст. : монографія. Київ, 2009. 192 с.
74. Ткалич А. М. «Жіноче письмо» як соціокультурний феномен та його відображення в сучасній українській жіночій драматургії кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Вісник Львівського університету*. Ч. 2. 2011. №3 (214). С. 178–183.
75. Ткаченко А. Мистецтво слова: вступ до літературознавства. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. 448 с.
76. Філоненко С. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття : монографія. Київ ; Ніжин : Аспект-Поліграф, 2006. 156 с.
77. Філоненко С. О. Детектив зі смаком лимонаду: [рец. на роман І. Роздобудько «Подвійна гра в чотири руки»]. Буквоїд. URL : <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2015/07/-10/072939.html>.
78. Філоненко С. Масова культура: між естетикою, технологією та політикою. *Українська культура*. 2013. № 11. С. 32–37.
79. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр: монографія. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. 432 с.



80. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза: постмодерний період : навч. посіб. Київ : Академія, 2008. 248 с.
81. Харчук Роксана «Неймовірна. Ода до радості» – байопік, перероблений на роман. URL: <https://zbruc.eu/node/112869>.
82. Хороб М. Грані художнього буття: нариси з української літератури ХХ століття: (дослідж., ст., крит. етюди). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 428 с.
83. Юріна Ю. Лексико-стилістичні особливості поезій Олени Теліги. *Південний архів. Філологічні науки: [зб. наук. праць /ред. О. Мішуков та ін.]*. Херсон : Вид-во ХДУ, 2001. Вип. УІІІ. С. 50–56.
84. Яценко О. Специфіка використання художніх засобів у мовотворчості Ірен Роздобудько. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Вип. 15. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород: Говерла, 2011. С. 397–400.